جنگ.. تکشاندنی خونی عشق لتفنگ ژنگاوییکاندا..

یوسف محمد برزنجی

توردان (مداخل)

ژانری چیرک و ممان نووسین لنو ئدبیاتی جیهاندا مژوویی‌کی دمن ودومندو پئزمنی هی، بام لئدبیاتی کوردیدا تمنی زر نییو پئزمن نیی، ممانی نووسرانی نو ئم بووار دیارن و بپنجکانی دست دژمردرن، وک نووسری خمای دیارن، زرکییش لم نووسران لنووسرانی جیهانی درکوتوو لبواری ژانری رمان نووسیندا تنپیوون، واتئزمنکی کام و تواویان نی،یان بواتای وشی ممان نووسین نوندی ئدبیی ممان نووسینیان ئاوتی دروی خیان برفراوان و کام نکردوو، بام اچنین و ژانری ممان نووسین لهنگاوناندای و لملقوتی نووسیندا هوکانی لسردستی نووسرانی بوارو نوندک دیارو ژانری ممان نووسین هنگاوی دسپکی ناو، بهموو کموو کورتیی و کلنکانیو، بواری ممان نووسین لدروا، یان لسنووری دروی جوگرافیای ئدبیاتی کوردی گشی دیارو هنگاوی گرنگ و بهزی لجر جیاکروکانی ماندا دسپکردوو پانتاییکی باشی لجرکان و نورک جیاوازکانی ماندا بخی دابین کردوو، درفتی چاپ وگرنگی نوسین و نووسران لم دڤردا جار بتواوی ئاسکانی درنکوتوون و لتموژدا هاژی سردرهنانی هی، بام وک پویست وگرنگی خوندنو بگشتی نبت کلتوور و لدابوو نریت لکاییکانی کمگی ئم درنچوو، ناشتوانین دخ وهلومرج و پانتایی کمایتی و سیاسییکانیش بهند ورنگرین و کمگ بتواوی فرامش بکین، تائستاش لناو پانتایی نووسیندا ممان بتوای کرسکانی تکنیک و زمانی لای ئمو نووسرکانی بتواوی لبوار شنبیرییکدا نچت پشو، بکو لسرتایی هنگاوکانیدای، یان لچاولکری و ساکاندای بلبرچاوگرتی ئدبیات و ممانی دروو شون هنگاوی کلاسیکی درو کوتوو، هموشی نا؟ بام هنگاوکانی باشن و خریک جوغزی بینی برو تازگری هنگاو هدگر و شتکی جوانی پئومدو ئایندی ون بخی ددزتو.

□□مان نوسی کورد، بواری □□شنبیری:

نووسینی □□مان وبوار□ک□ی ز□ر پ□ویستی ب□ ئ□زم□ن وباگراوندو پ□شین□ی □□شنبیری ب□رفراوان ه□ی□، جگ□ ل□ پ□لوپ□ی □□ماننووسین و هون□ر□ک□ی، ک□واتـ□ □□مانووس د□ب□ت ل□ هون□ری □□مان نووسین شار□زایی وتاقیکردن□و□و تواناکانی ل□هون□ری □□مانووسیندا ب□رجـ□ستـ□و□و پ□ب□هر□وکام□ ب□ت. توانای ب□س□ر هون□ر□کدا بشک□ت و کاتـ□ک د□ست ب□ئ□م هون□ر□ ب□رفراوان□ د□بات و رد□کاری و قو□بوون□و□و ش□نوک□و ل□پا□ ب□هر□ هون□ریی□ک□یدا ل□ ب□رچاو بگر□، □□مانی کوردی قو□ایی و□اڤ□ی ب□باب□ت□کان ساد□ی□ و ش□□بوون□و□ ب□ناخی باب□ت□کان ود□و□□م□ندی پ□زی لاوازی پ□و□دیار□و ل□ ه□ند□ک □□مان□ کوردیی□کاندا د□بینر□ت، جوین□و□ی ز□ری تـ□دای□، ب□ی□ ش□□بوون□و□و ق□□بوون□و□ ل□ باب□ت و □ای□□□کانی □□ماندا پ□ویستـ□ و□ د□ب□ت □□ماننوس ورد□کاری و چ□بوون□و□ی ه□ب□ت و تـ□پ□رین و ل□ک□□کردن□و□ ل□ نووسینی □□ماندا ن□کات، ب□ره□م□ک□ ن□خاتـ□ ئام□زی چاپ□و□و خو□ن□ر ب□باب□ت□ ساد□و خ□یا□□ لاواز□ک□ی□و□ س□رقا□ ن□کات، ب□□کو ل□ خ□یا□ی قو□و باب□تی چ□دا خو□ن□ر نقوم و پ□لک□ش بکات و د□رفـ□تی ساد□یی و ف□رام□شکردن ن□گر□تـ□ ب□ر، چ□بوون□و□و قو□بوون□و□ی هون□ری ل□□□ماندا باگراوندو پ□شین□ی □□شنبیری □□مان نووس د□خاتـ□ □وو، پیشانی خو□ن□ری ن□و□ند□ک□ی د□دات.

ع□بدولقادر س□عید:

ئ□م ناو□ ب□کتـ□بخان□ی کوردی و ن□و□ندی ئ□د□بیات و خو□ندن□و□ ئاشنای□، ه□و□□کانی ل□ن□و□ندی شیعردا ل□نیو□ی سا□□کانی حـ□فتا ب□دواو□ تا ئ□ستا دیار□، و□ک ک□س□کی چالاک ل□نوسیندا ب□تایب□تی شیعری کورت وق□سید□ی در□ـژدا د□بینر□ت و خاو□ن ئ□زم□ن و تاقیکردن□و□ی ز□ر□، ع□بدولقادر خو□ن□ر□کی باش□ شیعر□کانی و□ک شیعر جـ□گ□ی گرنگی پ□دان□و ل□ن□و□ند□ک□دا ب□س□رک□وتووی خ□ی نمایش کردوو□و چ□ندین دیوانی ب□ره□مه□ناو□و چاپی کردوو□، ز□ری خو□ن□ران باش د□یناسن، ژیانی ع□بدولقادر ل□ مندا□ی و م□ردمندا□یدا ب□ ناو ئازارو برین و خ□وندا گوز□ری کردوو□، بن□ما□□ک□ی و خ□شی ل□ خ□م وئازاری و□ات و ه□زو خ□زان□ک□ی ل□ناو ه□لوم□رجـ□ ناخ□ش□کانی گ□ل و و□اتـ□ک□یاندا ژیاون. ن□بوونی و فرم□سک □شتن وقوربانی ب□ ع□بدولقادروخ□زان□ک□ی م□ژوویـ□کی پ□ئ□زم□ن و تاقیکراو□ی □□ژگار□، خو□نی ل□ ب□ر □□یشتووی برا□ش□هیدی س□نگ□رو خان□واد□ک□ی ه□میش□ ئ□م نووس□ر□ی □اچ□□کاندوو□و بزواندوو□، ئ□نفال و ه□□□بجـ□و و□رانکردنی گوند□کان و سوتماکردن وش□هید بوون و ب□رگری ومان□و□ی گ□ل□ک□ی وخ□□اگری، ه□و□نی ب□ره□م□کان□تی ئ□وک□□□ ئازار□ی ل□

ناخیدایە لە دایک بوونی سەر لە نوێیی بەرهەمکانەتی، ئەم جگە لە شیعر دەست بە چیرەک و ڕەمانیش دەبات و چەندین بەرهەمی وەک پاکیزەکانی بیابان2014،ل219، فرمەسکی بەفر ۲۰۱۹،ل۱۷۰…. پەشکەش کردووەو لەنەوەندو ژانەری هونەری ڕەماننوسیندا خەی تاقیکردەتەوەو بناغەی مەژوویێکی داناوەو جار جار دەست بە بابەتە مەژوویێکان دەبات، دەیانخاتە ناو ئامەزی ئەم هونەرە بەرزەوەو دەیخاتە بەردیدەی خوێنەرکانی،عەبدولقادر خەی بە ناو مەژووی گەل ودەڤەرکەدا دەکات،وەک شاهید دەبینرەت کارەسات و ەوداوەکان نزیکە لە خەیەوەو دەست بەباتەکانی دەبات و سەرلەنوە دای دەژەتەوەو بابەتەکان هەچن دەکات و وەک ئازاری نزیک لە خەیی وگەلەکەی تعبیری لەدەکات. بەرهەمی دەهەنەت، بە نووسەر هەلومەرج و قەناغی مەژوویی و ەووداوەکان گرنگن وباگراوند وپاشخانی ڕەشنبیری و خوەندنەوەش گرنگترلەوان و بەکەکن بە بەرهەمهەنانی بەرهەمکان و سەر لەنوە لەداشتنەوەو خستنەسەری بەرهەمهەنان بەشەوەیەکی ئیستاتیکای ئەدەبی وهونەری تازە، کە لەگەڵ تازەگەری هاوچەرخدا بگونجەت. بابەت و ەووداو کارەسات لەدەڤەرکەدا زەرە، بەڕام گرنگ هەڵبژاردنی بابەت و سەلیقەی نووسەرە لەبەرهەمکانیدا کە چەن بەرهەمی دەهەنەت و هونەرەکە بەرجەستە دەکات. زمانی نووسەر زمانەکی ئەدەبی پەخشان ئامەزوسادەو ساکارو بەئەملاو ئەولاو پەخەیاە وبەگرە وگەڕەو زوو خوەنەر بە ئامەزی خوەندنەوەی بەرهەمەکەی پەلکەش دەکات و لەبەتەی خوەندنەوەدا وونی دەکات.

تفەنگە ژەنگاوییەکان

ئەم بەرهەمە وەک ڕەمان دوا بەرهەمی (عەبدولقادر سەعید)ە ۱۳۲لاپەڕەی نیو ئەی فەڕە، لەچاپخانەی کارە لە سلەمانی ساەی ۲۰۲۳چاپکراوە، ڕەمانەکە لەئازارو خەمی شەڕ دەدوەت، بەڕام بەقوەی تەژی و چەی نەچەتە ناو شەڕو جەنگەوە، ئەو لە ناو جەنگدا گوزەردەکات، کە شەڕی ئەران عەراقە، تەنیا لەخەشەویستی و عەشقەکی مەجازی و کلاسیکی دەدوەت، ئەو لە ناو گەی شەڕو ماوەرانی و کاولکاریدا دەستی بە عەشق و خەشەویستی عومەر-و سارا بردووە و لە ناو دورکەوتنەوەو بەیەک نەگیشتندا بەیەکتری جیابوونەوەو فەرامەشکردنی ئاوەزانی یەکتری کردووە، شەڕو یەخسیری جەنگ هەردوو کەسایەتییە خوەندەوارەکەی لە دوورکەوتنەوەیەکی جوگرافیدا، دوور لەچاوەڕوانی و ئەوینەکی قوەدا لە یەکتری دابەیوەو ئەوینەکەی نەوان عومەرو مامەستا سارای لە بەریەک هەڵوەشاندەتەوەو لە نائارامیدا ئەو ئەوینەی نەوان ئەم دوکەسایەتییە دوور لە چاوەڕووانی ڕەژگار لە بار براوەو دووری عومەر لە ئەردووگای

یەخسیراندا نزیک کەرەج لە وەاتی ئەران مامەستا سارای لەبەهیوایی و بەئومەدی زەمانیدا هەشتەوەو عومەری فەرامەشکردووە، ئەوین وقوبەوونەوەی پەراوەز خستووە. عومەر بەهەی نەبەوونی هەوا و ونبەوونی عومەر لەبەرەی جەنگدا، بەئومەدی بەهیوای بە سەر مامەستا سارادا باە دەکەشت و لە عومەری کەمی گەشەی دیلی و دەستبە سەری جیادەکاتەوە، هاوسەرگیری لەگەە یەکەکی تردا هەدەبژەرت.
بەەام بەهەی تەپەینی کاتەوە عومەر لەنامە ئەویندارییەکانیدا دەردەکەوەتەوەو بەهیوای گەیشتنەوەی بە سارا نامەکان و ئاوەتە بوونی بەخەشویستی وئەویندارێ پردی دابەاوی خەشویستی و ئەوینی دوور لە یەکتری دروستدەکاتەوەو مامەستا ساراش تەووشی شەک و پەشیمانی دەکات لە ناو ئامەزی خەزانە نوکەیداو لە ناو گەژاوی ەابردوو ئایندەدا وەران و سەرگەردانی دەکات، بەەام پاش ئەوەی لەکەتادا عومەر بەهەی ئازارو ئەوین و داەمانی دەرونییەوە لەدوور وەاتی هەناسەکانی دەسپەرەت و بەتەوای لەخەشویستی و ئەوین دادبەەت وجەستەی تەکەە بەخاکەک دەبەت کە بەرئەنجامی خەشویستی وئەویندارێ لەنەچنییەوەو بەسەرگەردانی ەەژگاری تەپەەاند.

جەنگ و ئەوین

ئەم ەەمانەی(عەبدولقادر سەعید)، پەمان دەەەت: باجەنگیش هەبەت و مرەقایەتی قەەاچەبکات،خاک سوتماک بکات، بەەام هەرگیز ناتوانەت بەچەکە ژەنگاویەکان خەشویستی و ئەوین لە ناو بەبرەت، بەکە ئەوین وعەشق وەک چەمک و بەهای نەمری هەر بەزیندوی دەمەنەتەوە، باجەنگیش تەواوبەت یان بەردەوامی هەبەت، ئەوین هەرچەمکەکی نەمرە و ئەو هەربەردەوامی دەبەت، تفەنگە ژەنگاویەکان قوبەوونەوە لەدەخی جەنگ و وردەکاریی وشرەقەکانی ناخاتە ەوو، بەکو ئازارەکانی ەەحی مرەق کەبەشکی لە ئەویندا بەرجەستەیە خەی دەبەنەتەوە، لەەەمانەکەدا دەخاتە ەوو لەیەدواوە، ئەوقوربانی وخەشویستی دەخاتە بەردیدەی مرەق و وەفای بەشک لەمرەقەکان وەاستگەیان بە ئەوین پەشان دەدات. بە سەروەری وسەخاوەتەوە نمایشی دەکات ، ئەوئەویندش لە سەرەتای ەەمانەکە دەستپەناکات خوەنەر تا نامەکانی عومەرو ئازارەکانی لە دوور وەاتیدا نەخوەنەتەوە کە بە ئەویندکەی نووسیووە نازانیت ئازاری دابەان و بەشایی دەرونی و ەەحی، بوونی بیرەوەری ئەویندارێ چییە؟ کەواتە ئەم ئەویندش بووە بیرەوەری مرەق و ناتوانەت دابەان ودوورکەوتنەوە دروست بکات.

چاوەوانی

کارەکتەری سەرەکی ەەمانەکە عومەر وسارایە، هەردوکیان لە ناو جەنگ وقەناغەکی مەژوویدان، کاتەک خەکی کوردستان هەر لەهەمان

قەناغی جەنگدا ئەنفالیان بە سەردا هات و گوندەکان وەران وسوتماک کران و زیندەوەرەکانیش وەک مرۆڤەکان لە ناوبران،ئەوانەی بەر شاڵاوەکانی ئەنفال و جەنگ کەوتن، لەزەدی خەیان دوورخرانەوەو بەکۆمەڵ لە ناو بران، ئەوانەی مانەوە هەمیشە بەدرێژی مێژوو کات چاوەڕێی ئازیزانیان بوون کەبگەڕێنەوەو پێکەوە شاد ببنەوە، بەڵام ئەوە تائێستا هیچی نەداوە کەیەکتر لەئامێز بگرن و بەیەکتر شادمان ببنەوە، هەمانی تفەنگە ژەنگاویەکانی، عەبدولقادر سەعید هەمان بیرکەو هەمان ستایل و دابڕانی لە بڕیاری ئەویندارێدا بەرجەستە کردووە، کەجەنگ هەکاری سەرکیەتی بەشێوەیەکی جیاوازتر لە ئەنفال، بەڵام جەنگ و شەڕ هەکاری دورکەوتنەوەو دابڕانێتی، دەڤەرکێش بەشەڕکان هەمیشە ئاوسەو دورکەوتنەوە، دابڕانی مرۆڤکان لەیەکتر هەرهەیە بەکەچکردن بەت یان شەڕو جەنگ وکاولکاری وسەینەوەی یەکتر، بەڵام ئەوەی ئەمنەت چاوەڕوانی و ئەوینە، دوور لەبئومێدی وهیوا، ئەم کاکێی هەمانی(تفەنگە ژەنگاویەکان)ە، هیواخوازم هاوڕێی لەمێژینەم(عەبدولقادر سەعید) بەردەوامبەت و بەرهەمی جوانترمان بخاتە بەردیدەو سەرکەوتنی زیاتری بۆئاوات دەخوازم.

٢٠٢٣|٥|٢٠

مارکس و ئ□نارکیزم*.. نوسینی : Rudolf Rocker.. ب□شی ی□ک□م.. و: زاهیر باهیر

I

ب□شی ی□ک□م:

چ□ند سا□□ک ل□م□وب□ر پاش ماو□ی□کی ک□م ل□ ک□چی دوایی فر□دریک ئ□نگلس، ئ□دوارد ب□رنشتاین، ی□ک□ک ل□ دیارترین ئ□ندامانی ک□م□□□ی (ک□م□ن□تی) مارکسیستی ، ب□ چ□ند د□زین□و□ی□کی س□رنج□اک□ش، هاو□□□کانی س□رسام کرد. ب□رنشتاین گومان□کانی خ□ی س□بار□ت ب□ دروستی ل□کدان□و□ی ماتریالیستی ب□ م□ژوو ه□رو□ها ل□ تئی□ری مارکسیستی ز□د□بایی/ ز□د□ب□ها و چ□بوون□و□ی س□رمای□ ئاشکرا کرد. ئ□و تا ئ□و شو□ن□ ه□□شی کرد□ س□ر ش□وازی دیال□کتیکی و ب□و ئ□نجام□ گ□یشت ک□ قس□کردن ل□س□ر س□شیالیزم□کی □□خن□گران□ م□حا□□. ب□رنشتاین پیاو□کی وریا بوو، تا دوای مردنی ئ□نگلسی ب□سا□اچوو، د□زین□و□کانی لای خ□ی د□ه□□ای□و□ و ب□اوی ن□د□کردن□و□، ت□نیا ئ□و کات□ ئاشکرای کردن ک□ ئ□نجامی ترسناکی ل□س□ر گو□ ل□مشت□کانی مارکسیستی ه□بوو. ت□نان□ت ل□گ□□ ئ□و خ□ پاراستن□شدا ه□ر ن□یتوانی □زگاری ب□ت، چونک□ ل□ ه□موو ئاراست□ی□ک□و□ ه□رشی د□کرای□ س□ر. کاوتسکی کت□ب□کی دژی گوم□ابوونی جیاوازی □ا و ب□چوونی ب□رنشتاین نوسی و ل□ ک□نگر□ی هان□ڤ□ردا ئ□دوارد ب□رنشتاینی ه□ژار ناچار بوو □ایبگ□ی□ن□ت ک□ گوناهبار□کی لاواز و م□ردوو□ و ملک□چی ب□یاری ز□رین□ی زانستی د□ب□ت.

ه□موو ئ□وان□ی ب□رنشتاین وتبوونی هیچ ئاشکراکردن□کی نو□ی ن□ه□نابوو□ ئاراو□. ئ□و، ئ□و س□ر□نجامان□ی ک□ ل□ ب□رامب□ر بناغ□کانی ف□رکاری مارکسیستیدا داینابوو، پ□شتر بوونیان ه□بوو□ ک□ کات□ک ه□شتا خ□ی ن□ردراو□کی د□س□زی ک□نیس□ی مارکسیستی بوو. ئارگیوم□نت□کانی ک□ باسی ل□و□ د□کرا ل□ ئ□د□بیاتی ئ□نارکیستیی□و□ تا□ان کرابوون، ب□□ام تاک□ شت□ک ک□ شای□نی س□رنج بوو ئ□و□ بوو ک□ ی□ک□ک ل□ ناسراوترین س□سیال دیموکرات□کان ب□ ی□ک□مجار ب□کاریان بهن□ت. هیچ ک□س□کی ژیر نک□□ی ل□و□ ناکات ک□ □□خن□کانی ب□رنشتاین ل□ ئ□ردوگای مارکسیزمدا ن□یتوانی کاریگ□ریی□کی ل□بیرن□کراو دروست

بکات: بەرنشتاین لە گرنگترین بناغەکانی ئابووری میتافیزیکی کارل مارکسی دابوو و سەیر نییە کە بەزترین نوێنەرانی مارکسیزمی ئەرتەدەکس تووشی شەژان بوون .
هیچ کام لەمانە ئەوەندە جددی نەدەبوون ئەگەر وەکو ئاستییەك لە ناوەاستی قەیرانەکی گرنگتردا نەهاتنایە. نزیکەی سەدەیەك مارکسیستەکان لە پەشنیارکردنی ئەو بەچوونە نەوەستاون کە مارکس و ئەنگەس دەزرەوەی ئەو شتە بوون کە پەی دەوترەت سەسیالیزمی زانستی. هەر ئاوا جیاوازییەکی دەستکرد لە نەوان ئەو کەسانەی کە پەیان دەوترەت سەسیالیستی یەتەپیایی/خەیاڵیی و سەسیالیزمی زانستی مارکسیستەکان داهێنرا، جیاوازییەك کە تەنها لە خەیاڵەکانی ئەمانەی دووەمیاندا، ماکسیستەکان، بوونی هەبوو. لە وەاتانی ئەماندا ئەدەبیاتی سەسیالیستی لەلایەن تیئیەری مارکسیستییەوە قەرخ کراوە، کە هەموو سەسیال دیموکراتەک ئەوە بە بەرهەمی پوخت و تەواو ئەسەنی دەزینەوە زانستییەکانی مارکس و ئەنگەس سەیری دەکات.
بەام ئەم وەهمەش لەبەرچاو ون بوو : لەکەینەوە مەژوویە مەدەرنەکان لە دەرەوەی هەموو پرسیارەک ەوونیان کردەوە کە سەسیالیزمی زانستی تەنیا لە سەسیالیستە کەنەکانی ئینگلیز و فەرەنسییەوە هاتووە و مارکس و ئەنگەس تەبەنییان کردووە کە لە هەبژاردنی مەشکی ئەوانی دیکەدا شارەزا بوون. دوای شەشەکانی ساڵی 1848 کاردانەوەیەکی ترسناک لە ئەوروپادا هاتە ئاراوە: ‘هاوپەیمانیی پیرەز’ دەستی کرد بە نواندنی تەکانی لە هەموو وەاتەکدا بە مەبەستی هەناسەچنینی (خنکاندنی) بیری سەسیالیستیی، کە ئەدەبیاتەکی زەر دەوەمەندی وای لە فەرەنسا، بەلجیکا، ئینگلتەرا، ئەمانیا، ئیسپانیا و ئیتالیا بەرهەمهەنابوو. ئەم ئەدەبیاتە نزیکەی تەواو لەم سەردەمە تەمومژاویەدا فەرامەشکراو لەبیرچوونەوە. زەرەک لە بەرهەمە گرنگەکان لەناوبران تا کورتکرانەوە بە چەند نموونەیەك کە پەناگەیەکیان لە ئارامیی هەندەک کتەبخانەی گشتی گەورە یان کەکراوەی هەندەك کەسی تایبەتدا دەزیەوە.

ئەم ئەدەبیاتە تەنها لە کەتایی سەدەی نەزدەهەم و سەرەتای سەدەی بیستەمدا دەزرایەوە و لەم سەردەمەدا ئەو بیرەکە بەپیتانەی کە لە نووسینە کەنەکانی ئەو قوتابخانانەدا دەبینرەن کە دوای فەریە و سانت سیمەن (Fourier ، Saint Simon) هاتوون، یان بەرهەمەکانی کەنسیدرانت، دیماسی، مەی (Considerant, Demasi, Mey) و چەندانی دیکە ، مایەی سەرسوەمانن. ئەوە هاوەی کەنمان دبلیو تچەرکەسەف (W. Tcherkesoff) بوو کە یەکەم کەس بوو کە نەخشەکی سیستماتیکی بە

هەموو ئەم ڕاستیانە هێنایە ئاراوە: ئەو نیشانیدا کە مارکس و ئینگڵس داهێنەری ئەو تیئۆریانە نین کە لە مەژە بە بەشێک لە وەصیەتنامەی فیکری خۆیان دادەنرێت . [1] تەنانەت لەوە زیاتریش پێیشت کە بیسمارک لە هەندێک لە بەناوبانگترین بەرهەمە مارکسیەکان، بە نموونە وەکو مانیفێستی شیوعیی /کۆمۆنیست، لە ڕاستیدا تەنیا وەرگێڕانی ئازادانەیە لە فەرەنسیەوە لەلایەن مارکس و ئینگلسەوە. تچێرکێسۆف (Tcherkesoff) سەرکەوتنکی بەدەستهێنا کاتێک بانگەشەکەی سەبارەت بە مانیفێستی کۆمۆنیستەکان لەلایەن ئاڤانتی،(Avanti) ئۆرگانی ناوەندی سۆسیال دیموکراتەکانی ئیتالیا،[2] دانیان پێدا نا، دوای ئەوەی نووسەر دەرفەتی ئەوەی هەبوو کە بەراوردکاری لە نێوان مانیفێستی کۆمۆنیست و مانیفێستی دیموکراسیدا لە نووسینی ڤیکتۆر کۆنسیدرانت (Victor Considerant) بکات، کە دەرکەوتنی پێنج ساڵ پێش بڵاوبوونەوەی نامیلکەی مارکس و ئینگڵس بوو.

نوسینی : Rudolf Rocker
ساڵی 1925

و: زاهیر باهیر

.....

*وەرگێڕانی ئەم وتارە بە مەبەستی چڵەحانەی نێوانی مارکسیەکان و ئانارکیستەکان نییە بەڵکو بە ڕوونکردنەوە یا تێشك خستنە سەر هەندێك لایەنی تاریکی دوو کەسایەتی زۆر گەورەیە کە مارکس و پرۆدۆن . بەتایبەت مارکس کە مارکسیەکوردەکان بە ئاگای ئەوە نین کە مارکسی لاو ، لاوەکی یاخیی ، کۆمۆنیست بووە، بەڵام مارکسی بە تەمەن ڕادیکالییەکەی وردە وردە کاتی دەبەتەوە تا ئەو جێیەی کە خەباتی پڕۆلیتاریا بەرەو پڕۆلەتاریزم دەبات .
بەڵای من زۆرەوە کە مارکس وەکو خۆی کە بووە ببینین، نەك وەکو ئەوەی کە دەمانەوێت .

W. Tcherkesoff: Pages d’Histoire socialiste; les [1] precurseurs de l’lnternationale.
[2] The article, entitled “Il Manifesto della Democrazia”, was first published in Avanti! (Year 6; number 1901, of 1902).

دەڤڕی هەیە

.....

خوێندنەوەی کتێبی (هێزی بیر کردنەوە)ی پێنا سەعید.. جەودەت سەفی

دوای ئەوەی کە چەند لاپەڕەیەکم خوێندەوە لە کتێبی (هێزی بیر کردنەوە)، هەستم کرد بە دووبارە گەڕانەوەی زەردەشت بێ نێو کوردان بێ بانگەشەی هەنگاونان بەرەو مرۆڤی باڵا. بەڵام با جارێ ئەوەتان بێ باس بکەم کە من چۆن پێنا سەعیدم ناسی.
تا دوو ساڵ بەر لە ئێستا پێنا سەعیدم نەدەناسی. تەنها چەند ئارتیکلێکی ئەو پیاوەم خوێندبۆوە لە سایتە کوردیەکان. بەڵام بە ڕێکەوت هەردووکمان خەمان لە گرووپێکی واتساپی نزیکەی 80 کەسی دا دەزیەوە کە هاوڕێیەکمان بێ گفتوگۆکردن و ڕا گەیاندنەوە لە دەزی کورد دروستی کردبوو. لەو گرووپە دا من پرسیارێکم کرد کە بریتی بوو لە : ئایا لەمەودوا کورد دە بێ چ شتێکی جیاواز بکات بێ ئەوەی لە خەباتی ئایندەمان سەرکەوتوو بین؟ وەڵامێکی، بەبۆچوونی من، زۆر خێرا لەلایەن یەکێك لە هاوڕێیانی گروپەکە کە ناوی پێنا سەعید بوو هات کە بریتی بوو لە : (ئەگەر ئیرادەمان هەبێت! ئیرادە!). منیش لەو وەڵامە خێرایە زۆر پەست بووم. چونکە، بەبۆچوونی من، ئێمە دەمێکە گومان لە وشەی ئیرادە بووە. دوای ئەوە کورد ئیرادەی سەرکەوتنی هەیە و سەدان قوربانیشی بێ داوە. بەڵام پرسیارەکەی من ئەوە بوو کە ئایا چ شتێکی جیاواز دەبێ بکەین جگە لە ئیرادە؟ ئیتر لەیەك تێنەگەیشنێکی وا ڕووی دا کە من دڵم لەو برادەرەی کە نەمدەناسی خەریك بووبشکێ. بۆیە بێ یەکەمجا پەیوەندیم لەگەڵدا بەست بە تەلەفۆن و هەوڵم دا هۆکاری دڵ ئێشیەکەم تێبگەم. هەبەتە بە بۆچوونی خۆم وام لێك دەدایەوە کە ئەو پیاوە هەر لە خۆیەوە و بەبێ بیر کردنەوە و تێگەیشتن لە ناوەڕۆك و ئامانجی پرسیارەکەی من وەڵامێکی زۆر خێرای داومەتەوە کە ئیتر مەجالی بیر کردنەوەی نەهێشت بێ هاوڕێیانی تر کەوەڵامی پرسیارەکەی من بدەنەوە. ئیتر کە بە تەلەفۆن قسەمان بەیەکەوە کرد و گوتم بۆی شل کرد، تێگەیشتم من چەندە بە هەڵە لەو پیاوە تێگەیشتووم. بۆم دەرکەوت کە من وا خەریکە لە لایەکەوە لەگەڵ کەسایەتیەکی ڕۆشنبیر و دەروونناسێکی

باڵا و شارەزا لە فەلسەفە و لە تیۆریە کۆمەڵناسیەکان، لەلایەلی تڕەوە کەسایەتیەکی ناسك و بەڕێز و لەسەرخۆ و گوێگر و موتەوازیع لەپەیوەندی دام. ئیتر دوای ئەوە زانیم کە چەندان کتێب و ڕۆمان و لێکۆڵینەوەشی نووسیوە بە کوردی. لەو کاتەوە بووین بە هاوڕێ و بەردەوام بە تەلەفۆن قسە دەکەین و بیرو ڕای خۆمان لەسەر بابەتە گرنگەکان دەگۆڕینەوە. ئەو تەجروبەیە ئەوەی نیشان دام کە من وەکو کوردێك چەندە دژ شکاوم و دژ بریندار و هەستیارم بەڵێ ئەوەی هەستی پێ بکەم و بەڵێ ئەوەی بزانم بۆ؟ خەریك بوو پێڕا سەعید لە بیر کردنەوەی خۆم دا بکەم بە دووژمنێکی خۆم! سەیرە! کەچی دوای دیالۆگ و گوێ لەیەکتر گرتن ئەو دەعبا زلەی لە خەیاڵی خۆم درووستم کردبوو تەنها ئەنجامی پەروەردە و بڕینە قوواەکانی ناخم بوون کە هەندێکیان لە باب و باپیرانمەوە بۆم ماونەتەوە کە ئەمرم پێ دەکەن: (هەر کاتێ کەسێك لێت تێنەگەیشت یان هاوڕات نەبوو ئەوا دووژمنتە!).
ئەمڕۆ لە خوێندنەوەی یەکێك لەڵێ کتێبەکانی کاك پێڕا سەعید تەواو بووم، کە بڕیتیە لە (هێزی بیر کردنەوە)ێ. ئەو کتێبە کارێ گوستاق یوونگ ی بە بیر هێنامەوە کە چۆن هەموو ژیانی خۆی تەرخان کرد بۆ گەڕان بەدوای خۆ یان خود یان من، پێڕاش وەکو وڕێ و دژوانە دەگەڕیت بە دوای خۆی دا و وەکو دەروێشێك لە هەموو دەرگاکانی سپیریتوال و فەلسەفەو دەروونناسی و کۆمەڵناسی و نۆرۆساینس و هتد دەدات و بە دوای وەڵامی پرسیارێك، تەنها یەك پرسیار دا دەگەڕێت، کە بڕیتیە لە (من کێم؟).
بەر لە هەموو شتێك، دەبێ دان بەوە دا بنێم کە فیدباك یاخود نووسینی ڕایەك لەسەر ئەو کتێبە کارێکی ئاسان نیە، هەروەکو خوێندنەوەی ئەو کتێبە کارێکی ئاسان نیە. چونکە هەروەکو نووسەر خۆی بەتەلەفۆن پێی گوتم: (من بۆ نووسین دەنووسم نەك بۆ خوێنەر. بۆیە من چۆن بیر دەکەمەوە ئاواش دەنووسم. دوای ئەوە دەڵێ: من بە دوای بیر کردنەوەی خۆم کەوتووم نەوەك دوای خوێنەر)!!!!!
پێڕا بەدوای بیر کردنەوە دا وڕێ بووە. بۆیە سەختە بۆ من کە بتوانم بچمە نێو جیهانی ئەو و بە تەوازوعەوە شتێك بنووسم لە سەر کتێبێك کە شەونخوونی و ماندووبوونێکی زۆری پێوە دیارە. کتێبێك کە پێە لە کۆانی تەسك و تاریك و کون و قوژبنی شەوەزەنگی قووایی ناخ و دەدەروونی پێڕا سەعید؛ کەسێك کە دەگەڕێت بە گەیشتن بە ئاستی مرۆڤی باڵا!
بە ڕاستی کەم کتێبی کوردیم خوێندۆتەوە کە بە قەد ئەو کتێبە چۆ و پێ بێت و سوودی وەرگرتبێت لەو هەموو سەرچاوانە، نەك تەنها لە یەك گۆشەنیگاوە. ئەو کتێبە هەوڵی داوە لە دەرگای هێز و توانای

بەسنووری بیر کردنەوەی مرۆڤ بدات بە هەنگاو نان بەرەو جیهانی تاریکی تاك. پێنا سەعید وەکو دەروونشیکەرەوەیەك نەهاتووە کار ئاسایيمان بێ بکات و ئاوڕمان بکات تەنها لە دەروازەی دەروونناسی و بچوونەکانی فرۆید و ژان پیاژێ و کارڵ ڕۆجەر و ئێریکسۆن سەیری بابەتەکان بکات. بەکو هەوڵی زۆری داوە و زەحمەتی زۆری کێشاوە کە دەستز بێت بە کەراکتەری ئاژەزی بابەتەکە کە کەسایەتی و کاراکتەری تاکی مرۆڤە. بەیە هاتووە سوودی لە لێکۆڵینەوەی زانستیەکانی تریش وەرگرتووە وەکو بچوون و بنەماکانی فەلسەفی و کۆمەناسی و کولتووری و سیاسی و ئابووری و نۆرماڵگی و هتد. هەبەتە ئەوە بەاستی جێگەی وەستان و پرسیار کردنە کە نووسەر بە ئەوەی بتوانێ خۆی لە بابەتەکە تێبگات، چەندە زەحمەتی کێشاوە و چاند کاتی بەسەر بردووە بە خوێندنەوەی چێ و بە زەینانەی دەیان کتێب و نووسرا و و لێکۆڵینەوە و جگا لە ئەبسترقایشنی خودی خۆیشی لە ڕۆگەی کارەکایەوە وەکو دەروونشیکەرەوە لەو نەخۆشخانە دەروونیەی دانیمارك کە کاری تێدا دەکات. ئینجا نووسەر هاتووە بەشێوەیەکی ورد و پڕفیشێنالانە و ئەکادیمیانە سوود وەردەگرێت لە تیۆریەکان بێ شیکردنەوەی بیرکردنەوەو هەسوکەوتی تاك بە گشتی و تاکی کورد بە تایبەتی. ئەوەش هەوڵێکی زۆر بوێرانەیە. چونکە نووسەر تەنها وەکو ئەبسترقەر نەوەستاوە وێنەی شتەکانمان بێ بگوازێتەوە. بەکو هاتوە دەست و پێیەکانی خۆی خستێتە نێو قوڵکی خەستەوە و هەوڵستێکی ڕەخنەگرانە وەردەگرێ و هەست بەوە دەکەین کە چەندێ پۆڵا سەعید تاك و کۆمەێ و نیشتمانی خۆی خۆش دەوێ و بۆی دەسووتێ و هەوڵ دەدات کە تاکی کورد لە کێت و بەندی بڕماوەیی هەستکردن بە بچووکی و کەمتر لەوانی تر و نەمانی هیوا بەێ سەربەخۆیی کوردستان ڕزگار بکات و وەکو ئەوەی زەردەشت دووبارە گەاڵبێتەوە خۆی دەکات بە مەم بێ ڕووناك کردنەوەی ڕۆگا تاریکەکان بێ تاکی کورد کە چۆن ببن بە مرۆڤی باڵا. ئەو مرۆڤەی کە بە بچوونی نیچە بەرپرسیارێتی فەوزا و بێسەروبنی ناوەوەی خۆی دەگرێتە ئەستۆی خۆی و بەبێ ئەوەی بیانشارێتەوە جلەوی ئەسپی لایەنە تاریکەکانی دەروونی خۆی دەگرێتە دەست، وە ئەو کاتە دەبێ بە مرۆڤی باڵا کە توانی لایەنە دژ بەیەکەکانی ناوەوەی خودی خۆی کۆنترۆڵ بکات و خاڵی هاوسەنگیان بێ بدۆزێتەوە.

پێنا سەعید هەوێ دەدات لە گەێ خۆیدا بمانبات بێ سەفەرێکی هات و نەهاتی نێو پێسەی گەان بەدوای خۆدا،یان بەدوای خود، بێ گەیشتن بە خود و بە تاکەکانی دەوروبەر و بە کۆمەێ. داوەتمان دەکات بێناو جەهەنەمێك کە بە بێ ئاگایانە و بەبێ ئەوەی هەستی پێ بکەین کە خۆمان لە ناوی دا دەژین! چونکە نووسەر پێی وایە و

دەشیسەلمێنیت کە تەنها بە قبووڵکردنمان بە چوونە ناو ئەو جەهەننەمە و پێ خستنە ناوییەوە دەتوانین بگەڕێین بەدوای (من) دا.چونکە ئەنستانسی (من) وون بووە و پێشاوەتەوە لەژێر پاڵەپەستۆی ئەنستانسی (منی باڵا) کە بریتیە لە پاڵەپەستۆ و چاوەڕوانی ناهێشیاری دەستەی جەمع کە کولتووری دەورو بەرو پەروەردە و تەجروبەکانی تاك لە منداڵییەوە پەیکەری دەروونی تاکیان وێنە کردوە. چونکە دڵزینەوەی (من) ووبەووی ئاوێنەی خودی خۆمی ڕاستەقینەم دەکاتەوەو، ئەو کاتە، تەنها ئەو کاتە ڕێگەم بێ ئازاد دەبێ کە چەند سەرەداوێك بدەزمەوە کە لەوانەیە بمبەن بەرەو ناسینی خود، خۆ، من!
پۆڵا سەعید، پشت دەبەستێت بە نیچە و کانت، هەروەکو زەردەشت بانگهێشمان دەکات کە ویستەکانمان (ئیرادەکانمان) یاسایەکی بنچینەییان بێت ، وەك پرەنسیپێکی یونیڤرسال. واتە ویستەکانمان لە قازانجی هەموو مرۆڤایەتی دا بن.
بە بروای من ئەگەر هەموو تاکێکی کورد بە زەینەوە (هێزی بیر کردنەوە) بخوێنەوە ئەوا هەنگە جموجۆڵێکی دەروونی تیایان دا دروست ببێت کە ببێتە هۆی بیر کردنەوەیەکی جیاواز. بیرکردنەوەی جیاوازیش بەرەو ووشەو کرداری جیاوازمان دەبات.
من زۆر سوپاسی کاك پۆڵا سەعید دەکەم. چونکە لەو باوەڕەدام توانی لە ڕێگەی ئەو کتێبەی دا وەڵامی پرسیارەکەم بداتەوە کە لە جیهانە جەهەننەمییەکەی ناخم لەجیاتی ئەوەی دڵخۆش بم بە وەڵامەکە، خەریك بوو دووژمنێکی وەهمی بێ خۆم دروست بکەم و کاك پۆڵا بکەم بە هۆکار و سەبەب کاری ناڕەحەتییەکەم. چونکە بەڵاستی خۆخستنەوە ژێر پرسیار کارێکی سەختە. شەڕ کردن لەگەڵ لایەنە دژ بەیەکەکانی قووڵاییە تاریکەکانی ناخی خودی خۆت زۆر ئازایاتی و بوێری زیاتری دەوێت لە شەڕ کردن لەگەڵ دووژمن. بەڵام کتێبی هێزی بیر کردنەوە سەرەداوی چۆنێتی شەڕکردن و سەرکەوتن بەسەر کۆت و بەندە ناڕاگایییەکان دەداتە دەست خوێنەر. ئیتر تاك ئازادە لەوەی کە دەیەوێ یان نایەوێ ئەو شەڕە بکات.
من وەکو شارەزایەکی پەروەردەیی، پێشنیاری ئەوە دەکەم بە وەزارەتی پەروەردەی هەرێمی کوردستان کە کتێبی هێزی بیرکردنەوەی پۆڵا سەعید کاری لەسەر بکرێ و ببێت بە سەرچاوەی وانەی پەرەپێدانی کەسی لە قوتابخانەکانی سەرەتایی و ناوەندی و دواناوەندی کوردستان بێ قوتابییەکان و هەروەها بێ مامۆستایەکانیش. ئەگەر ئێمە تێوی بیری جیاواز لە کڵگای مێشك و دەروونی منااڵەکانمان دا بڕوێنین، ئەوا بە دڵنیاییەوە داهاتوویەکی جیاواز چاوەڕوانیان دەکات.

جەودەت سەفی
ئاوەژکاری کەمەایەتی و پەروەردەیی
20.05.2023 ژنەڤ

دەستنیشانکردنی شەواز لە ئیتمی ناوەوەی کورتە چیرەکی ‘گیاندان’.. عبدالسلام اسماعیل صادق

شەواز style)):

ئەگەر بە گشتی باسی شەواز بکەین، دەتوانین بەین: هەر کەسەک کەمەک شەوازی تایبەت بەخەی هەیە، بە نموونە: شەوازی نانخواردن، قسەکردن، بە ئەگادا ئەیشتن، سەیرکردن… بە گشتی هەر مرەڤەک شەوازی هەسوکەوتکردنی خەی هەیە لە هەموو لایەنەکانی ژیاندا، دەشکرەت شەوازی کەسەک بە شەوازی کەسەکی تر بچەت، بەام لەگەڵ ئەوەشدا هەر کەسەک بەهەی چەند شتەکەوە کە دەکرە بەین شەوازی ئەو کەسەیە، دەتوانرەت بناسرەتەوە. ئەگەر لە ئەووی ئەدەبەوە سەیری شەواز بکەین و هەوەبدەین پەناسەیەکی بە بکەین، دەتوانین بەو جەرە پەناسەی بکەین و بەین: شەواز بریتییە لە شەوە جیاوازەکانی مامەکردنی زمان (٢). شەواز لە ئەدەبدا سەروکاری لەگەڵ زمانە، ئەو زمانەی کە ئەدیب بەکاریدەنەت، شەواز لەو زمانە دەردەهەنرەت (شەوازی ئەدیبەکە لە زمانەکەیەوە دەردەکەوەت).

دەتوانرەت شەواز لە سە ئەوانگەوە دیاری بکرەت، ئەوانیش بیتیین لە: نووسەر، خوەنەر و دەق (٢). ئەوەی کە پەویستە لەبارەی نووسەرەوە بیزانین، فکری نووسەرەکەیە، مارکسی، ئیسلام، بەدینە، لە چ ئەوانگەیەکەوە سەیری ژیان دەکات…تاد. ئەوەی ئاستی بەت لە پەست مەدەرنیزم، نووسەر لە دەق دادەبەنرەت و هیچ پەیوەندی بە دەقەکەوە نامەنەت. هەرچی خوەنەرە، پەگەیەکی گرنگی هەیە لە دیاری کردنی شەواز، لە پەست مەدەرنیزمدا دەخەکی نوە دەتە پەش، ئەویش گرنگیدانە بە خوەنەر؛ خوەنەر بەیە گرنگە، چونکە ئەگەر دەقەک

بنین و کمک خونر شوازی ئو دق دیار بکن، دبینین جیاوازی هی لا نوان هموو ئو شوازانی کا خونرکان دستنیشانیان کردوو و دریانهناو. لگا ئوانشدا لی دقیشو دتوانین شواز دیاری بکین، وکو: زمانی دق، ستکان لادانکانیان چین و چنن، وسفکان چنن و واتاکانی چین، هموو ئوان دچن ناو وانگی دقو.

دشت شواز بپی گزکانی ئدب-یش دستنیشان بکرت، کا بریتیین لا گزکانی: زمان، بیر، سز و جوانکاری (٣).

شواز سا ئاستی هی، کا بهی ئو ئاستانشو دتوانین شواز دیاریبکین، کا ئوانیش ئاستکانی یتم، پکهات و دیلال-ا (٤).

لا ئاستی یتم، یتمی درو و ناوو هی. یتمی درو با زری خی لا کش و سروا دبینتو؛ یتمی ناوو-ش پیوندی با دنگ، بگ، وش، دستواژ و ستو... هی. لا دوای ئاستی یتم ئاستی پکهات هی، کا با گشتی خستنی ستکان، کورتبی، درژدادی، پش و پاش خستنی وش، پیوندی نوان ستکان و هاوئاهنگی نوان ناونیشان و کی گشتنی دقکا... دگرتو. ئاستی دیلال کا کتا ئاستا، هرسا ئاستکی وانبژی دگرتو، کا بریتیین لا: وونبژی، واتاناسی و جوانکاری، لگا لادانکان و لاینی هزری و درونی ئدیب... ئوی گرنگا بیم، ئو ئاستانا لیکتر دابا او نین، بکو پیوندیکی تواویان با یکترو هی و تکا با یکتر دبن.

یتمی ناوو لا کورتا چیرکی 'گیاندان'؛ ئدیب باسی پیوندی عاشقانی نوان دوو ددار، ژوانی نوانیان، لیک دابانی ئو دوو عاشقا دکات، کا چن سربازکان دن و بسر گوندکیاندا ددن و تانکاری و کاولکاری دکن و کچانی ئو گوندش دبن و دستدرژیان دکنا سر و لا بیابان زیندا با چایان دکن، کا یکک لو کچانا فاتم-ی معشوقا. بو جرا ئو دوو عاشقا بیکتر ناگن و دیداریان دچتا قیامت.

لم کورتا چیرکدا، ژیکی زر یتمی ناوو لا هردوو یتمی دنگ و وشا بدی دکرت. لا یتمی دنگییدا دووبارابوونوی دنگ و دووبارابوونوی بگا لا سرتا و کتایی وشکان بدی کرا، و لا یتمی وشدا دووبارابوونوی وشا و پش و پاشکردنی وشا بدی کرا. لگا ئوانشدا، دووبارابوونوی دستواژا و ستش بوونی هی.

لا دووبارابوونوی دنگدا، چند نموونیکمان هی، کاتک ئدیب دت: "من تنها لبر با کسی دایکم بوو دواکوتم، دنا ئارزووم دکرد منیش دوای ئو کچت دواتکوتبام".

دووبارەبوونەوەی دەنگی ‘د’ لەسەرەتای وشەکانی: دایکم، دواکەوتم، دەنا، دەکرد، دوای، دواتکەوتبام، یەتمی دروست کردووە.” نەمدەتوانی باوەبکەم تە کوژراوی، ئاوەزم توانای قبوڵکردنی ئەوەی نەبوو کە دەستانە هەبن بتوانن تەی فریشتە بخەنە چاکەوە و بە زیندوەتی داتپەشن. نەمدەتوانی هەرچەندم دەکرد نەمدەتوانی باوەبکەم تە نەماوی، هەنگە هەی ئەوەبەت کە هەحەت هەمیشە لەگەمدا بووە”. دوازدە جار دووبارەبوونەوەی دەنگی ‘ت’ یەتمەکی جوانی بەم پەگرافە بەخشیوە. ”فاتم گیان ئەگەر ئەو هەژە دایکانت دەدی چەن باوەش بە ئەمدا دەکەن، هەرچی بریەت هەیە ساەژ دەبوو، تەمەنەکی درەژ بوو”. دووبارەبوونەوەی دوو دەنگی کەتایی وشەکانی: ساەژ و درەژ، یەتمەکی جوانی بەو دەە بەخشیوە.” تفەکم لەو تفەنگە بە دەساەاتەی خەم کرد”. دووبارەبوونەوەی دوو دەنگ لە سەرەتای وشەکانی: تفەک و تفەنگ، یەتمی بەم ستایە بەخشیووە.
هاوپەچ لەگەە دەستنیشان کردنی یەتمی دەنگی ئەو کورتە چیرەکە، ئامارەک بە پەگرافەکان وەردەگرین، کە چ دەنگەک لە چ پەگرافەکدا زەرترینجار دووبارە بوەتەوە. کورتە چیرەکەکە بە گشتی لە ١٤ پەگراف پەکدەت، هەر پەگرافەی دەکرەت لە ١ دەنگ یاخود زیاتریش وەکو یەتمی ناوەوە تەیدا دەرکەوتبە:
١. پەگرافی یەکەم: لەم پەگرافەدا دوو دەنگ زەرترینجار دووبارە ببوونەوە، ئەوانیش بریتیی بوون لە دەنگەکانی ‘ت’ ٨جار و ‘د’ ٩جار.
٢. پەگرافی دووەم: لەم پەگرافەشدا بەهەمان شەوە، هەر دوو دەنگی ‘ت’ ٢٧جار و ‘د’ ٢١جار زەرترینجار دووبارە ببوونەوە.
٣. پەگرافی سێیەم: لەم پەگرافەدا سێ دەنگ زەرترینجار دووبارە ببوونەوە، ئەو دەنگانەش بریتیی بوون لە ‘ت’ ٧٧جار، ‘د’ ٦١جار و ‘ن’ ٦٨جار.
٤. پەگرافی چوارەم: لەم پەگرافەدا دەنگەکانی ‘ن’ ١٩جار و ‘ت’ ٣١جار، زەرترینجار دووبارە ببوونەوە.
٥. پەگرافی پێنجەم: لەم پەگرافەدا زەرترینجار دەنگی ‘ک’ ٣٢جار دووبارە ببووەوە.
٦. پەگرافی شەشەم: لەم پەگرافەدا دەنگەکانی ‘ت’ ١٠جار و ‘ک’ ١٢جار زەرترینجار دووبارە ببوونەوە.
٧. پەگرافی حەوتەم: لەم پەگرافەدا زەرترینجار دەنگی ‘م’ ٣٧جار دووبارە ببووەوە.
٨. پەگرافی هەشتەم: لەم پەگرافەدا دەنگەکانی ‘ت’ ١٨جار، ‘م’ ١٦جار و ‘ن’ ٢٣جار، زەرترینجار دووبارە ببوونەوە.
٩. پەگرافی نۆیەم: لەم پەگرافەدا زەرترینجار دەنگی ‘ن’ ٢٤جار

دووبارە ببووەوە.
١٠. پێڕاگرافی دەیەم: لەم پێڕاگرافەدا زۆرترینجار دەنگەکانی ‘د’ ٢٠جار و ‘ب’ ١٩جار دووبارە ببوونەوە.
١١. پێڕاگرافی یازدەم: لەم پێڕاگرافەدا زۆرترینجار دەنگی ‘م’ ٣٥جار دووبارە ببووەوە.
١٢. پێڕاگرافی دوازدەم: لەم پێڕاگرافەدا زۆرترینجار دەنگی ‘ن’ ٤٠جار دووبارە ببووەوە.
١٣. پێڕاگرافی سێزدەم: لەم پێڕاگرافەدا زۆرترینجار دەنگەکانی ‘م’ ١١جار و بزۆنی کورت ‘ە’ ٢٢جار دووبارە ببوونەوە.
١٤. پێڕاگرافی چواردەم: لەم پێڕاگرافەدا زۆرترینجار دەنگەکانی ‘ن’ ٢١جار، ‘م’ ٢٣جار و بزۆنی کورت ‘ە’ ٤٥جار دووبارە ببوونەوە.
• ئەگەر سەیر بکەین دەبینین لە زۆربەی پێڕاگرافەکاندا دەنگی ‘ت’ زۆرترینجار دووبارە بووەتەوە. کەواتە دەنگی ‘ت’ شێوازی ڕیتمی دەنگیی ئەم دەقەیە. لەگەڵ ئەوەشدا، ئەم ڕیتمە لەخۆ دروست نەبووە، ئەگەر دیقەت بدەین، دەنگی ‘ت’ بە زۆری لە وشەکانی: تەش، ئەوانی تریش، خۆشەویستم، تف، تفەنگ، نەمدەتوانی... هەموو ئەو وشانە پەیوەندی بە گەورەیی و بچووکی دەقەکە (گەورەیی و بچووکی هەمان شت زانە)، مەعشوق و لایەنی سڵبەمەوە هەیە، بۆیە لێرەدا ڕاستەوخۆ ئاستی ڕیتمی دەچێتە نێو ئاستەکانی پەکهاتە و دیلال و تەکنیک بە هزر و دەرونی ئەدیب دەبەت.
دوای دووبارەبوونەوەی دەنگ، دووبارەبوونەوەی بەگە هەیە، هەم لە سەرەتا، ناوەند و کۆتایی وشەکان: ”بۆیە کەنەشم دەبرد و دەگریام“. دووبارەبوونەوەی بەگەی سەرەتای وشەکانی: دەبرد، دەگریام. ”من تەنها لەبەر بە کەسی دایکم بوو دواکەوتم، دەنا ئارەزووم دەکرد منیش دوای ئەو کەچێت دواتکەوتبام“. دووبارەبوونەوەی بەگەی ناوەڕاستی وشەکانی: دواکەوتم، دواتکەوتبام. ”هەر تەزقاڵێ ئەقڕە بگرێ“. بەگەی کۆتایی وشەکان ‘ڕ، ڕ’ دووبارە بووینەوە.
چەند نموونەیەک لەسەر دووبارەبوونەوەی وشە: ”من تەنها لەبەر بە کەسی دایکم بوو دواکەوتم دەنا ئارەزووم دەکرد منیش دوای ئەو کەچێت دواتکەوتبام“. دووبارەبوونەوەی وشەی ‘دواکەوتن’، کە دەڵێ ‘دواکەوتم، دوای ئەو کەچێت دواتکەوتبام’، لێرەدا ڕیتمکی جوانی دروستکردووە بە دووبارەکردنەوەی ئەو وشەیە.” وایان فەرکردبووم کە خۆشەویستی پاک پەیوەندی نێوان ڕۆح و ڕۆحە نەک جەستە و جەستە“. دووبارەکردنەوەی دوو وشەی جیاواز ‘ڕۆح، جەستە’ ڕیتمکی ناوازەی دایتە ئەو دەڵێ. ”تە دەتویست دەستم بگریت و چەژی ماچ و پەکەوە نووسانی جەستە و جەستەم فەربکەی“. لێرەدا نووسەر دەیتوانی تەنیا بڵێت ”پەکەوە نووسانی جەستەم فەربکەی“ بەڵام درێژدادەی کردووە

(کە لەرشدا دەچێتە نەو ئاستی پێکهاتە)، لەگەڵ ئەوشدا یەتمەکی جوانی بەخشیوەتە ئەم دەڵێ. "من سەختیم زۆر کێشا، بەڵام دەزانم هەموو ئەو سەختیانەی کە من کێشاومە ناگاتە چرکەیەکی سەختیەکانی تۆ، چونکە هەر چۆنێ بێ من خەم ئەو سەختیەم هەبێزارد". بە چوارجار دووبارەکردنەوەی وشەی 'سەختی'، یەتمی بەو هەستەیە بەخشیووە. "هیوادارم ئەو جەستە پاک و ڕوونەت کە من نەمدۆڕا پەنجەی بۆ بڕم، ئەو جەستە پیرۆزەت بۆ جەستەی ئەوان لەخن نەبووبێ". دووبارەکردنەوەی وشەی 'جەستە' بووەتە هۆی پەدانی یەتم بەم هەستەیە. "پەم وابوو ئەو دەنگە تەنها دەنگی خۆی نییە، بەڵکو دەنگی هەموو دایکان ئاوەتەی دەنگی بووە و گوزارشت لەو سەرکەوتنە دەکات". چوار جار دووبارەکردنەوەی وشەی 'دەنگ' یەتمەکی جوانی بەخشیووە.

هەروەک باسمان کرد، دووبارەبوونەوەی هەستە و دەستەواژەش لەم دەقەدا هەیە؛ کە ئەدیب دەڵێت: "من دەزانم بۆ دەستی تۆ بوایە بۆ دووی من بکەوی و بڕۆیین، بەڵام بۆ دەستی خۆت نەبوو، بۆ دەستی براکانیشت نەبوو، فاتم گیان ئەوجارە بۆ دەستی کەسانە بوو کە هیچ مافێکیان بەسەرتەوە نەبوو" لە دووبارەکردنەوەی دەستەواژەی 'بۆ دەستی' یەتمی ناوەوەی دروست کردووە؛ کە دەشڵێت: "لە دڵی خەمەوە دەمووت خۆزگە ڕاست بوایە و ئاگاداری نهێنی و غەیب بوایە بۆ ئەوەی ئەم عەشقە خودایەی منیشی پێ درک بکردایە، دەمووت بریا ڕاست بوایە"، لەرەدا نووسەر دووجار هەستێکی دووبارە کردەتەوە، کە دەڵێت 'دەمووت' واتە 'من دەمووت'، سینتاکسییە، جا دووجار دووبارەی کردەتەوە، بەوەش یەتمی دروستکردووە.

بۆ گشتی دەتوانین بڵێین: کورتە چیرۆکی 'گیاندان' یەکێکە لەو دەقانەی کە بۆ کارکردن لەسەر شێوازێکی، دەتوانرێت یەتمی ناوەوە بکاربهێنرێت، واتە لەووی یەتمی ناوەوە شێواز دیاریبکەین، چونکە ڕۆژێکی زۆر یەتمی ناوەوەی تێدایە.

سەرچاوەکان:

١. مەرگی مرۆڤ و نیوەک "ڕۆمانی کۆچ و ١٥ کورتە چیرۆک"، مەهاباد قەرەداغی، بڵاوکراوەی ئاراس، چاپی یەکەم، هەولێر، ٢٠٠٤.

٢. شێواز لە شیعری کلاسیکیی کوردیدا، حەمە نوری عمر کاکی، چاپخانەی تیشک، چاپی یەکەم، سلێمانی، ٢٠٠٨.

٣. شێواز و شێوازگەری، د. ئیدریس عەبدوڵا، هەولێر، ٢٠١٠-٢٠١١.

٤. تیۆری ئەدەبی و شێوازناسی، پیتەر هاڵبەرگ و دانیرانی تر، و:

ئەنوەر قادر محەمەد، مەبەندی کوردەلەجی، سلەمانی، ٢٠١٠.

ناوی کتەب: درەختی مەرگ..
نوسینی: سەلاح جەلال عەبدوڵا

بابەت: شانانامە
دیزاین: بەرگ و کاری هونەری: سەرکەوت پەنجوینی
ساڵی چاپ: 2023سلەمانی
چاپخانەی جارانی سلەمانی
نرخ: 2000 دینارە
چاپ : چاپی یەکەم
لە بەردەوبەردەتی گشتی کتەبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی(997)
10/5/ 2023ی پەدراوە ..

بە خوەندنەوەی ئەم کتەبە کلیکی ئەربکەن..

SalahJalal_DraxtDownload

ەنگدانەوەی پەست کەلەنیالیزم لە ەمانی پەناهەندە.. کوردە
نزار ئەحمەد

پەست کەلەنیالیزم تیەرکی نەوان پسپەری و چالاک ەوو لە گەشیە، چونکە لە لایکەوە ەگ و ەیشکانی لەنەو تیەر و قوتابخانە جەراوجەرکانی وەک مارکیسیزم، پەست مەدەرنیزم، پاش بونیادگەری، دەرونشیکاری...هتد هەیە. لەلایکی تریش کاریگەرە بە زانست و بابەتە جیاوازکانی سیاسەت و ئابوری، فەلسەفە ، مرۆڤناسی، جوگرافیا و

مێژوو. پەست کۆلۆنیالیزم گشت کلتورەکانی ژێر کاریگەری پرۆسەی ئیمپراتۆریەت لە یەکەم ساتی داگیرکردنەوە تا ئێستا لەخۆ دەگرێت، چونکە داگیرکردنی ئەو وڵاتانەی کە بە هەرشەکانی ئیمپراتۆریەتیەکانی ئەوروپا دەستی پێکردبوو تا ئێستاش بە پێی هەوتەکی مێژووی بەردەوامە، کە ئەویش هەوتی ئیمپریالیزمە.

ئاشکرافتیش لە پێناسەکردنی پەست کۆلۆنیالیزم دەڵێت: "پەست کۆلۆنیالیزم پەیوەندی بە سەردەمی پاش سەربەخۆی هەیە و پیشاندەری گشت کلتورانەیە، کە پرۆسەی ئیمپریالیزم لە دەسپێکی داگیرکاری تا ئێستا دەستی بەسەرداگرتوون. لەم هوانگەیەوە پەست کۆلۆنیالیزم گوزارشتە لەو بارودۆخەی کە لە ژێر هەیمەن و دەسەڵاتی پرۆسەی داگیرکاری دەتە ئاراوە، چونکە لە پرۆسەی داگیرکاریدا ئاوگەری کلتوری لە نێوان داگیرکەر و داگیرکراو دەتە ئاراوە، بەو پێیەی لە داگیرکاریدا کاتێک داگیرکەر دەست بەسەر خاک و زەمینەی نەتەوەیەک دا دەگرێ هەوڵدەدات لە هەموو ڕوکەوە خەیی زاڵ بکات بەسەر داگیرکراودا" (هیمداد حوسێن و هاوکارانی، ئەدەبی بەراورد).
ئەتوانیین بڵێن پەست کۆلۆنیالیزم ناوونیکی زۆر و ئاڵۆزی تێدایە، کە ئەم ناوونی و ئاڵۆزیەش بە ئەو بوارە فراوانەی لێکۆڵینەوە پەست کۆلۆنیالیزمەکان دەگەیەنێتەوە، چونکە هەر لە تیۆر و ڕاخنەی ئەدەبی تا زانست و بابەتە جۆراوجۆرەکان لێخەدگرە لە بنەڕەتەوە بوارێکە چوارچێوەدار نیە و پێناسە کردنی سەختە.
لە پرۆسەی داگیرکاریدا پەیوەندییەکی دووڵایەنی هەیە، واتە زۆر جار داگیرکەریش دەکەوێتە ژێرکاریگەری داگیرکراو، بەڵام زیاتر داگیرکەر زاڵترە، چونکە داگیرکەرەکە بەهەی باڵا دەستی بە زۆر هەوڵدەدات کە دەسەڵاتی خۆی و کلتوری خۆی بە زۆر بسەپێنێ بەسەر وڵات و نەتەوە داگیرکراوەکە و لە هەموو ڕوکەوە وڵاتە ژێر دەستەکە بگۆڕێ لە ڕوی سیاسی و ئابوری، کۆمەڵایەتی، خێزان، زمان، ئەدەبیات، تەنانەت شێوازی ژیانکردنیش کاریگەری خۆی جێدەهێڵێت؛ دواجار ئەمەش ئەبێتە هۆی دروست بوونی دژایەتی لە نێوان داگیرکەر و داگیرکراو، چونکە دەست بردن بە گۆڕینی ژیان و کلتوری و کۆمەڵگەی خەڵکە داگیرکراوەکە دەبێتە هۆی دروست بوونی ڤەکی زۆر لایەن خەڵکە ژێردەستەکەوە، لەبەر ئەوەی لەم پەیوەندییە دوو لایەنەدا داگیرکەر بە نەژادی باڵاتر، پێشکەوتووی خاوەن شارستانیەت من، هەروها داگیرکراویش بە مرۆڤکی کەوی و دوور لە شارستانیەت و ئاوەی تر، دەناسێنرێت لەوکاتەشدایە کە پەست کۆلۆنیالیزم سەرهەڵدەدات.
ئاگەر پەست کۆلۆنیالیزم گوزارشت کردن بێت لەو ئاوگەڕە

کلتوریی، کە لە ژەر پەسەی داگیرکاریدا لە نەوان داگیرکەر و داگیرکراو دەتە کایەو، ئەوا تیەرەک، کە لەم بابەتە دەکەتەو تیەری پەست کەلەنیالیزمە، تیەری پەست کەلەنیالیزم کەمەک تەروانینی تیەری و ەخنەیە، کە لە کاریگەریەکانی جەگەرکەی کلتوری دەکەنەو گرینگی بە تەوانینەکانی پەیوەست بە خەاگری و بەرگریی لە ناسنامەی کلتوری خەیان دەکەن یان دەتوانین بەین، کە چەند تیەرەکی جەراوجەر و ەخنەیە لە یەکەم ەژی داگیرکردن دا بە دیدی ەخنە گرانەو تاوتوەی پەیوەندی ئەو نەتەوانە دەکات، بابەتی کەلەنیالیزم و پەست کەلەنیالیزم لە هەموو ئەو تەروانینە تیەری و ەخنەییانە بابەتی سەرەکین.
تیەری پەست کەلەنیالیزم تیەرەکی فراوان و بەربەاو و لە زەربەی بوارەکان خەی دەبینەتەو، یەکەک لەو بوارانە ئەدەبیاتە، چونکە ئەگەر تیەری پەست کەلەنیالیزم لەکەینەو لە کاریگەریە کلتوریەکان بکات ئەوا ئەدەبیات وەکو بەشەک لە کلتوری هەر نەتەویەک زەرترین ئەو کاریگەریانەی تەدا ەنگدەداتەو، بەیە ئەدەبیات دەبەتە بواری لەکەینەو لەم تیەرە؛ واتا پەست کەلەنیالیزم لەکەینەو لە ئەدەبیات و بەرهەمی ئەو نوسەرانە دەکات، کە بە ماوەی چەندان سا لە وەاتە داگیرکەر و داگیرکراوەکان ژیاون، چونکە ئەو نوسەرانە پەیان وایە نوسینی مەژوو و بیرەوەری خەجەی ئەدەبیاتی کلتوری باشترین ەگایە بە بەرنگاربوونەو و وەستان دژی داگیرکاری، ئەوەی تیەری پەست کەلەنیالیزم لە بواری ئەدەبیدا دەیەوەت و بانگەشەی بە دەکات هەوەشاندنەو و ەتکردنەوەی ئەو گوتار و بانگەشەی نادادپەروەرانە و نایەکسانیە، کە وەاتانی کەەنیکەر بەسەر تەکەای ئەدەب و زمان و کلتوری نەتەو داگیرکراوەکانیان سەپاندوو (هیمدام حوسین و هاوکارانی، ئەدەبی بەروارد).

ئەگەر وەاتە داگیرکەرەکان بە درەژای مەژووی داگیرکاریان لە هەوەی بەرهەم هەنانی گوتارەک دا بووبن سەبارەت بە ەژهەات، ئەوا ئامانجی سەرەکی ئەدەبیاتی پەست کەلەنیالیزم هەوەدانە بە تەگەیشتن لە چەنیەتی بەرهەم هەنانی ئەو گوتارە و ەتکردنەوەی، بە واتایەکی تر ئامانجی ئەدەبیاتی پەست کەلەنیالیزم لەکەلینەویە لە دید و بەچوونەکانی ەژئاوایەکان، کە چەن سەیری ئەو میللەتانە دەکات و چەن بەردەوامی بەو سەیرکردنە دەدات و بە جیهانی دەکات تاوەکو درەژە بە داگیرکاریەکی خەی بدات، لە سیستەمی نوەی جیهاندا میللەتە ەزگاربووەکان لە داگیرکاری تا ئەستاش بە جەرەک لە جەرەکان داگیرکراون، چونکە ناسنامە ماف، ماە، دارایان کراوەتە

ئامانج تا ئەستاش بیری ڕۆژئاوا سەنتەری بەاو و باوە.
بە ئەم مەبەستەش نوسەرانی پەست کەلەنیالیزم لەو باوەدان، کە دەکرێت بەرهەمە کلاسیکیەکان جارێکی دیکە تاوتوێ بکرێنەوە و پەراوێزخراوەکان بکرێنە سەنتەر و جارێکی تر پێگەی خۆیان لە مێژووی جیهاندا بدەست بێنەوە. بەرهەستی ئەو جۆرە شارستانیەتە ببنەوە، کە ڕۆژئاوایەکان پێناسەیان کردوە، هەروها ئەو نوسەرانە باوەیان وایە بە گۆیشتن بەو ئامانجە سەرتا دەبێ ڕۆژهەڵاتیەکان باوەڕ بە خۆبونیان هەبێ و متمانە بەخۆیان بکەن پشت بە کەلتوری ڕەسەنی خۆیان ببەستن و واز لە لاسایکردنەوەی کلتوری ڕۆژئاوایەکان بێنن"(کوردستان عبدالوهاب نادر، ڕەنگدانەوەی بیری پەست کەلەنیالیزم لە ڕەمانەکانی فەرهاد پیرباڵ).
دەکرێت بگوترێت ئامانجی ئەدەبیاتی پەست کەلەنیالیزم بریتیە لەوەی کە ئەو ئەدەبیاتە لە هەوڵی خوێندنەوەی تێگەیشتنی شەواز و ڕێگاکانی ڕووبەووبونەوە و چۆنیەتی بەرگریکردنی داگیرکراوان لە بەرامبەر داگیرکەران لە بەرهەمی ئەدەبی هەدوولادا، واتە داگیرکەر و داگیرکراو، هەروها ئەوەی چۆن بگەڕێنەوە بۆ ناسنامە کولتورییە گەڵاوەکیان، بۆیە نوسەران و هزمەندان لە هەوڵی ئەودان، کە بە ڕەچاوکردنی شەوازەکانی گوتاری پشت ئەستور بە هەزر و بیر و شارستانیەتی خەمانی لە بەرهەمە ئەدەبیەکاندا دژی گوتارەکانی پێوەست بە داگیرکاری بوەستنەوە، تا لە کۆتاییدا بتوانن ناسنامە و پێگەی مێژووی و کلتوری و ئابوری و سیاسیی خۆیان بدەست بهێنەوە.

هەر ئەدەبیاتێک بابەتێکی تایبەت بەخۆی هەیە، بابەتی سەرەکی ئەدەبیاتی پەست کەلەنیالیزمیش خۆریک بوونە بەدەرهاوشتە و لێکۆتکانی پرسەی داگیرکاری، نوسەرانی ئەم ئەدەبیاتە لەو باوەدان، کە ئەم دابشکاریە بە واتا و بە بنەما و نا دادپەروەرانیە و شۆوێکی ترە لە داگیرکاری لەئەنجامدا گرژی دەخاتە نێوان ڕۆژهەلات و ڕۆژئاوا، ئەم نوسەرانە لە ڕێگەی بەرهەمکانیانەوە داوای مافی خۆیان دەکەن ولەهەمانکاتدا ڕێگەزپەرستی لە وڵاتە داگیرکەرەکان دەخەنە ژێرپسیارەوە، "دەقی ئەدەبی شتی زۆر نێگەتیڤ و چەسپاو نین، بەڵکو پێوەستن بە بارودۆخ و هەلومەرجە سیاسییە گۆڕە و بچووکەکانەوە، نووسین و خوێندنەوەی دەقەکان هەرگیز بابەتێکی بەسوود نیە. دەقەکان بەرژەوەندی باڵادەستەکان و هەست و سۆز و ئامانجەکانی تری خۆیان دەسەپێنن (ئیدوار سەعید، ڕۆژهەڵاتناسی).
پەست کەلەنیالیزم، خۆی خۆریک دەکات بەو نەتوانی، کە کاری

داگیرکاری یاخود لە ژێر کاریگەری داگیرکارین، لە ئەنجامی ئەم گەلانکاریەشدا ئەدەبیات فراوان دەبێت، هەوەها پەیوەندی کەلتووری دروست دەبێت لە نێوان نەتەوەکاندا.

ڕەنگدانەوەی بنەمایی ڕەگەزهاتناسی لە ڕەمانی پەناهەندە

تیۆری پۆست کەلۆنیالیزم لەخۆگری چەند بنەمایەکە، ئەمە لەرەدا هەوڵی ئەوە دەدەین، کە ڕەنگدانەوەی بنەمایی ڕەگەزهاتناسی لە ڕەمانی پەناهەندە دیار بکەین.
ڕەنگدانەوەی ڕەگەزهاتناسی لە ڕەمانکەدا
دنیای ڕەگەزهاوا هەوڵدەدات پێناسەی ڕەگەزهات بکا، لەگەڵ ئەوەشدا پێناسەی خۆی دەکات و خۆی بە ئەرێنی وەسف دەکات و ڕەگەزهاتیش بە نەرێنی. لەرەدا ئەو هەوانگە ڕەگەزهاتناسیانەی، کە لە ڕەمانکەدا هەبوون دەیانخەینە ڕوو:

أ- بەرامبەری ڕەگەزهات و ڕەگەزاوا:
یەکێک لە کارە سەرەکی و بنەڕەتیەکانی گوتاری ڕەگەزهاتناسی، دروستکردن و بنیاتنانی دوو جەمسەری دژ بە یەک، کە ئەوانیش دنیای ڕەگەزهات و ڕەگەزاوان، ئەم گوتارە نوێنەرایەتی دوو کلتوری جیاواز دەکات، کە ڕەگەزهات بە نەڕێنی نیشان دەدات و ڕەگەزاواش بە ئەرێنی. نموونە لە ڕەمانکە: "ئەو ڕەگەزهاتی، کە وزەی تیا نەماوە تەنیا لە لاسایکردنەوە و ئافراندنکی بە مەودا نەبێت، ڕەگەزهات تەنیا لە پاڵ ئەوی دیکە دا دەژێت، ڕەگەزاوا هەی سەرکوتکردن و سەربەرزیمان، ڕەگەزاوا ئاوێنەیەکە باڵای کورتی خەمانی تێدا دەبینن" ئەگەر سەیری ئەم نموونەیە بکەین دەبینن، کە دوو دنیایی بەرامبەر یەکی دروست کردووە ئەویش ڕەگەزهات و ڕەگەزاوان، کە نوێنەرایەتی دوو کلتور و خاکی و خەڵکی..هتد جیاواز دەکەن. لە شوێنکی تری ڕەمانکەدا تێگەیشتنکی نزیک لەمە هەیە دەڵێت: " من لە تەمەنی بیست و چوار ساڵیدا بە فڕۆسنی جارکی دیکە لە دایکبووم، با بە ڕەچەڵەک خەڵکی کوردستان بم، بەڵام باوەم بە ڕەگ نیە من باوەم بە ڕەگاکانە، چونکە ڕەگی تەواو هەمیشە چەقیوتە نەو قوڵکی خەست و ناوچەیکی تاریک، بەڵام ڕەگا بەرەو جوڵان و ڕەشنای دەچێت".

ب- ڕەگەزاوای هونەردەست ڕەگەزهاتی بە هونەر
یەکێک لەو دووانە لەکەدزانی بەرهەم و لەکەوتی گوتاری ڕەگەزهاتناسین، وەناکردنی ڕەگەزاوایە وەک سەرزەمینی هونەر و ئەدەب و ڕەشنبیری، خەڵکی ڕەگەزاوا خەڵکانکن هونەر دەستن و نرخ و بەهای

هونەر لایی ئەوانە و ئەوان لە هونەر تێدەگەن، لە بەرانبەریشدا وا وێنای ڕۆژهەڵات دەکەن، کە بە هونەرن و نرخ و بەهای هونەر نازانن. لە ڕەمانی پەناهەندەش ئاوێ دەردەکەوێ، کە خەڵکی ڕۆژاوا هونەر دەستن و خەڵکی ڕۆژهەڵاتیش بە هونەرن، نموونە: " شانەی کوردی لە ئاستی بنەشتی کوردیە" لە شوێنکی تر دەردەکەوێ سایق تەکسیکی ئیرانی دەڵێت: "ئەمە و گریک جوداوازین، شانە لە عورف و عاداتی ئەمە شومە ها" لەڕەدا ئاوێ دەردەخات، کە خەڵکی ڕۆژهەڵات هونەر دەست نیە و بەهای هونەر نازانێ، لە شوێنیکی تری ڕەمانەکە نموونەیکی تر هەیە دەڵێت: "مۆزەکی قاچ کورت و دیکەری تاڵەفیزیۆن و دیکۆرەکانی لە دیوخانەکئ هاوچەرخ هیچ جیاوازی نەبوو، فەرشە ئیرانیەکە بەحەکە بینەری بۆزار دەکرد، هیچ دەستەکی هونەری پێوە دیار نەبوو" لەڕە مەبەستی ئاوێیە کە خەڵکی ڕۆژهەڵات لە هونەر نازانن و نرخ و بەهای لای ئەوان نیە.

ت- ڕۆژئاوای دیموکراسی و ڕۆژهەڵاتی دیکتاتۆر

لە ڕوانگەی ڕۆژ ئاواوە، ڕۆژهەڵات سەرزەمینی نادادی و نایەکسانی و سیستەمی حوکمەانی دیکتاتۆر و زاڵمانە و تونددەوە، لەبەرامبەر ڕۆژهەڵاتی دیکتاتۆر ڕۆژئاوای دیموکراسی هەیە کە هەموو تاکێک تێدا ئازاد و سەربەخۆیە، ڕۆژئاوا سەرزەمینی عەدالەت و دەسەاتێکی حەکیمانە وەات بەڕەوە دەبات، نموونە لە ڕەمانەکە: "لجوئی سیاسیشی دەدەنە لە سویسرایک کە باشترین پەیوەندیی لەگەڵ دیکتاتۆری عەراقی سەردەمی شارە عەراق و ئیران دا هەبوو" ئەگەر سەیری ئەم نموونەیە بکەین دەبینن کە ڕۆژهەڵاتی بە دیکتاتۆر داناوە، لە شوێنکی تری ڕەمانەکە دەڵێت: "ئەی اشە شەو ڕۆژ باسی دیموکراسی ناکەن! لەڕە هەموو سلەمانییە چوار دەنگ گەڵ دیکە نیە، بە حەقی خوای واستەی هەیە".

ث- ڕۆژئاوای مرۆڤدۆست و ڕۆژهەڵاتی مرۆڤکوژ

لە تەواوینی ڕۆژئاوایەکانەوە ڕۆژهەڵات سەرزەمینی بێنرخکردن و بە بەهاکردنی مرۆڤ، سەرزەمینی کوشتنی خوێنکانە، لە ڕۆژهەڵاتدا مرۆڤکان خاوەنی شکۆ و کەرامەت نین، لە ڕوانگەی ڕۆژئاوایکانەوە لەبەرانبەر ڕۆژهەڵاتی مرۆڤکوژ ڕۆژئاوای مرۆڤدۆست هەیە، کە سەرزەمینی بەدی هاتنی خوێنکانی مرۆڤ، نموونە لە ڕەمانی پەناهەندە"جەرجیس زەر شتی دەزانی زەر شتی دەزانی لە کەمەگایکی جاهیل و نەفامدا، ئاوێ زیاد بزانەت دەبێ لەناو ببرێت" لەڕەدا مەبەستی ئاوێیە، کە مرۆڤ ئازاد نیە لە بیرکردنەوە و ناتوانێ بە ئازادی بیروای خۆی دەربڕەت، لە شوێنکی تر دەڵێت: "کاتێ ڕەمزی

هەولەری جەهەشت سە مانگ بوو جەرجیسان کوشتبوو بە چەقە سەریان پەاندبوو".

ج- ەژئاوای پەشکەوتوو و ەژهەاتی دواکەوتوو

بەشەک لە گوتاری ەژهەاتناسی وەناکردنی ەژئاواییە وەک سەرزەمینی پەشکەوتوو، کە بەردەوام لە گەشکردن و گەان دایە، ەژهەاتیش بە پەچوانەی ئەو بە سەرزەمینەکی دواکەتوو و چەقبەستوو، کە هیچ کات ناتوانە گەشبکات، نموونە لە ەمانی پەناهەندە: "سویسرا چەنە؟

کاتەک کوردەک پرسیاری وا لە کوردەکی دیکە دەکات مەبەست ونیازەکانی دیارن، هەرگیز سویسریک پرسیاری وا لە سویدیەک ناکات، چونکە پرسیاری وا لە عەقەیەتی ەژئاوایەکان هیچ مانایەکی نیە، نەک ئەمە بەکو گەلحەی ئەویدیکەش ەوون دەکاتەو" لە شوەنیکی تر دەەت: "تەنها حەوت هەشت کەپرەکە و بردە زلەکانی و مەنجەە دەمەکەی کەمە، کورە بەاست هیچ پەیوەندیەک لە نەوان دەریاچەی جنەڤ و دوکان نییە، زەەتە زەلامیش بە فانیلەو خەیان هەنادەنە ناوی کەسیش سینیەی لەبە ناشوات".

ح- ەژهەاتی ئاەوشی و خورافی

جگە لەو وەنانەی سەرەو ەژئاوا کەمەک وەنای تریشیان بە ەژهەاتییەکان بەرهەمهەناوە، وەک ئاەوشی و خورافی لەلای ئەوانەو خەکامی ەژهەات خەکانەکی ئاەوشین، لەهەمان کاتدا سەرزەمینی خوارفی و سیحر و جادووە، نموونە لە ەمانی پەناهەندە" ئەوارەیەک لە ژوورە بچووکەکەی پاسدارخانەکە چەند پاسدارە دەوریان لە سەپە نەوتیەکە داوە، لە پەکدا خەیان دەکوتییە سەر مەسیفی و دەستیان ماچ دەکرد، چونکە بە درە وتبووی زیارەتی نەجەفم کردووە و ئیتر بە ئەو بەچکە حەجەمانە مەسیفی لە حاجی حاجی تر بوو".

سەرچاوە

1. کوردستان عبدالوهاب نادر (٢٠٢٢) ەنگدانەوەی بیری پەست کەلەنیالیزم لە ەمانەکانی فەرهاد پیربا، زانکەی سەران.
2. هیمداد حوسەن و سەنگەر نازام و ەزان ساەح (٢٠٢١) ئەدەبی بەراود، چاپی یەکەم، هەولەر.
3. ئەحمەدی مەلا (٢٠٠٦) شەپتە یا دەوەری برەکسل(پەناهەندە).
4. ئیدوارد سەعید (٢٠١٨) ەژهەاتناسی، وەرگەانی محمد موحسین

عومەر، چاپی یەکەم.

ئەم نوسینە بە سەرپەرشتی:
م. چاوەڕێ نیعمت سالح لە زانکۆی سەران ئامادەکراوە ٢٠٢٢

سیستەمی دادوەری کۆماری ئیسلامی ماکینەی تاوانکارییە.. وەرگێڕانی :کاوە عومەر

چاوپێکەوتنی کەناڵی جدید لەگەڵ حەمید تەقوایی سەبارەت بە سیستەمی دادوەری ئیسلامی
دیمانەی کازم نیکخواە

کازم نیکخواە: تا ئێستا حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری بانگێشە و هەڕەشەی جەراوجێری دژ بە سزای لەسێدارەدان هەبووە. لەوانە پاڵپشتی کارای حیزب بۆ بانگێشەی ئازادکردنی کوبرا ئەحمانپوور، یان خەبات بۆ ئازادکردنی فاتمە حەقیت پژوە کە بەداخەوە لە لایەن کۆماری ئیسلامییەوە لە سێدارە درا، یان ئەو چالاکیی و تێکۆشانانەی کە حیزب بۆ گشتی بەخشینەوەی دەبات دژی لەسێدارەدان. وتووێژی ئەمە لەسەر تەواوی سیستمی دادوەری کۆماری ئیسلامییە، بەتایبەت لە پرسی لەسێدارەدانەوە باسێکە دەست پێدەکەین. حیزب دژی لە سێدارەدانە، بەتایبەت تەنیا لە کۆماری ئیسلامیدا نییە کە لەسێدارەدان هەیە. هەرچەندە لە زۆرێک لە وڵاتان لەسێدارەدان قەدەغە کراوە، بەتایبەت هەشتا لە زۆرێک لە ویلایەتەکانی وڵاتێکی وەک ئەمریکا لەسێدارەدان یاسایییە. حەمید تەقوایی، ئایا ئەخنە و ناڕەزایەتی و دژایەتی ئەمە لەدژی لەسێدارەدان لە کۆماری ئیسلامی و لە وڵاتانی دیکەش لە هەمان جەرداییە؟

حەمید تەقوایی: دژایەتی ئەمە بە لەسێدارەدان لە سەرتاییترین ئاستدایە، چونکە لەسێدارەدان لە هەر بارودۆخێکدا بە هەرشکردنە سەر ژیان و کەرامەتی مرۆڤ دەزانین. بۆیە گرنگ نییە کام وڵات سزای

لەسەردان بە کام کەیس و بە کام سیستەمی یاسایی دەردەکات. لە سەردان خۆی لە خۆیدا کوشتنە. لە سەردان کوشتنی بە ئەنقەستی دووتییە. بۆیە پێویستە لە هەموو شوێنکی جیهان لەسەردان قەدەغە بکرێت بۆیە گوتدانە جۆری تاوان و جۆری یاسا و سیستەمی دادوەری. هەر لەبەر ئەم هۆکارەش دژایەتی ئەمە بە لەسەردان دژایەتییەکی پرەنسیپی و پایەییە لە هەوڵستکی ئینسانی و ڕزگرتن لە ژیان و بوونی مرۆڤ و مافی ژیانی ئینسانە. لەم ڕوانگەیەوە گرنگ نییە حوکمی لەسەردانکە لەلایەن دادوەرکی شەریعەتەوە دەرچووە یان لەلایەن هەندک دادوەری ئەمریکی یان ئەوروپیەوە.

بە ڕام دژایەتیی بنەڕەتی ئەمە لە بەرامبەر لەسەردانداندا بە مانای لەسەردان بە واتای ئەوە نییە کە پشتگوێ خستنی ئەو تاوانانەی کە کەسانی بەتاوان لەسەردان دەدرێن. وەک ئەم بابەتە بە تەواوی دەبێتە هەندکی تر. بۆشکی زۆری ئەوانەی لەسەردان دەدرێن، نزیکانی سیاسیی ڕژێمن. هیچ تاوانکیان ئەنجام نەداوە. یان ئایین و باوەڕکی تریان هەیە، بۆ نمونە بۆهایی بوون، یان دژایەتی فیقهی ئیسلامی دەکەن، یان تەنانەت ڕەخنە لە سیاسەت و هەڵوێستکانی حکومەت دەگرن. لە هاوینی ساڵی ١٣٦٧دا هەزاران کەس لە دادگاییکردنیکی ٥ خولەکیدا سزای لە سەردانیان بەسەردا سەپێندرا و تەنها لەبەر ئەوەی نوێژیان نەدەکرد یان باوەڕیان بە خودا نەبوو، هەواسران. هەموو ئەم لەسەردانانە تەنانەت بپێی یاسای ئەو وڵاتانەش کە لەسەردانیان قەدەغە نییە، بە تاوان دانرێت. لە کەماری ئیسلامیدا دژیان هەزار کەس بە هەی دژایەتی سیاسی، بە هەی لادان و وەک دەڕەن "دەرچوون لە ئایین"، بە هەی شەڕکردن لەگەڵ خودا و هتد لە سەدار دراون، تەنانەت ناو و ناسنامەکانیان نادیارە، هەروەها نازانراوە تاوانکیان چی بووە، لە کوێ دادگایی کراون.. و تەنانەت لە کوێ نێژراون و ئەم دیاردەیە لە سەردان لە کەماری ئیسلامیدا دەکاتە کەمەکوژییەکی تەواو.

لە بارەی تاوانبارانی ناسیاسی، سیستەمی دادوەری کەماری ئیسلامی کارساتبارە. ئەگەر دەسیەی سزادراوانی ئاسایی، تەنانەت ئەگەر بەڵاستی تاوانکیشیان ئەنجامدابێت، ببێتە هەر دادگایەک کە بون وبەرامەیەکی لە دادپەروەری و یاسای دادوەری جیهانی شارستانی هەبێت، ئەوا سزاکیان ڕەتدەکرێتەوە. تا ئێستا تاوانکە

نسلمنراو. تا ئستا نازانرت چن دانپدانانک بدست هنراو، چن پارزرکی دانراو، پورکانی دادگاکی چین، ئایا داواکاری گشتی و دادور و دساتی دادوری کارامن بـ مامکردن لگ دسیک یان نا، ئایا مافی تمتبار زی لـ گیراو یان نگیراو و هتد و هتد. لـ کماری ئیسلامیدا ئمان هموی لسر بنمای یاساکانی شریعت و توانینی ئایینی بـ تاوان و حوکم و…هتد کـ هیچ پیوندییکیان بـ دادپروری و حوکمدان بـ مانا شارستانی و سردمیانکیو نییـ. بـ بوای من بنمای کشک سیستمی دادگایی کماری ئیسلامییـ و نک ئم حاتـ و ئو دسییـ و تنانت سیاسی و ئاساییبوونی تمتبار. ئم سیستمـ لسر بنمای دادپروری دانراو و هیچ نیشانیکی دادپروری لـ هیچ لکدانویکدا نییـ کـ نیشانی شارستانیت بت لم سیستمدا. لـ پرسی دستگیرکردنی تمتباردا، لـ دانپدانانکاندا، لـ دادگا و دادگایی کردنکاندا، لـ پناسکردنی تاوان و تاوانناسی، لـ لهاتوویی دادور و داواکاری گشتی و دساتی دادوری، لـ پناسکردنی سزا و سزادان، لـ هیچ کام لم بوارانـدا تـ نیشانیک لـ دادپروری و حوکمدان بـ تگیشتنک کـ مرڤی ئمـلم چمکانی هیتی نابینیت.

بیـ کاتک دین کسانی بتاوان لـ سدار ددرن یان سزا ددرن، ئو تنیا لـ تمتباری سیاسیدا سنووردار نییـ. بگومان کوشتنی چالاکانی سیاسی لاینکی گرنگی مسلکیـ و تنانت لـ زر حاتدا نیارانی سیاسی لژر ناوی تاوانباری باو و بـ دروستکردنی کیس لسدار ددرن. بام مسلک لو بنتیتر. کشک لودایـ کـ تنانت تاوانبارانی باو لـ کماری ئیسلامیدا بـ پشتبستن بـ سرتاییترین پورکانی دادوری لـ هر واتکدا کـ تسندنو و یاسا ئیسلامییکان زا نبت، لـ ووی یاساییو بتاوانن. تاوانکیان نسلمنراو و مرڤکان لـ کمگادا بـ تاوانن تا تاوانکیان نسلمنرت. هیچ دادگایکی کماری ئیسلامی لـ بنتدا ناتوانت تاوانی هیچ کسک بسلمنت، چونکـ تواوی سیستمی ئایینی دژ بـ پور دادوریکانی مرڤایتییـ ئم سردمیـ.

لـ سداردان لم جر سیستمـ چ بـ تمتبارانی سیاسی و ناسیاسی، دوو تاوانـ. پویستـ بگوترـ هموو ئوانی لسداردراون چ سیاسی یان ئاسایی بـ ئوی تاوانکیان بسلمنن کوژراون.

لاینکی نازایتی ئمـ برامبر بـ سزای لسداردان ئویـ کـ بر بحکومتکی دندـ و خونژ بگرین، کـ لـ ووی سیاسییو

دبت بردوام لە کمەگە بدات وسەرکوتی بکات بە ئەوی لە دەساتدا بمەنتەوە، سزای لەسەداردان وەک ئامرازەک بەکاردەهەنت بە پاراستنی دەساتی خەی. ئەگەر لە جیهاندا لە سەداردان بکەوتایە، وەها دەندییەک نەیدەتوانی ماف بەخەی بدادت ملیەنان کەس لە سەدارە بدات و بەت دەیباشە لە وەاتانی دیکەشدا لە سەداردان هەیە. کاتەک لە سیستمە دادوەرییەکاندا لەسەداردان هەبەت، تەنانەت لە سیستەمی مەدەرنیشدا، ئەوا سیستەمەکی دادوەری کە لە گەوە هەسابەت، وەک شەریعەتی ئیسلامی، شمشەری خەی دەکەشەت و لەددات و دەکوژەت و پاساو بە تاوانەکانی خەی دەهەنتەوە.
یەکەک لە هەکارەکانی دژایەتیکردنی بنچینەیی ئەمە بە لەسەداردان ئەوەیە کە دەمانەوەت کە بەر بەئەو جەرە دەساتە مەرەڤخەرانە بگرین. ژمارە و ادەی لەسەداردانەکان، لەسەداردانی نەیارانی سیاسی، لەسەداردانی ئەو کەسانەی تاوانەکانیان نەسەلمەنراوە، لەسەداردانی گشتی لەچوارچەوەی سیستەمی دادوەریی ئایینی و دواکەوتوو و نامرەڤانەدا، هەموو ئەمانە هەموو لەسەداردانەکان دەکەنە دیاردە و شتەکی ترسناک ، ئامرازەکە بە کوشتنی بەتاوانەکان لە کەماری ئیسلامیدا.
کازم نیکخواە: ئەگەر مەتم بدەی ئەم پرسیارە بکەم. کاتەک دەیەت بەتاوانەکان لە سەدارە دەدرەن، دەتوانی بە هەمان ئارگیومەنت بەیەت ئەو سزادراوانەی کە حوکمی لە سەداردانیان بەسەردا نەسەپاوە، ئەو دەیان هەزار کەسەی کە بە تاوانی جەراوجەر لە زینداندان، هەموویان بەتاوانن؟ ئایا ئەبەت ئەوانە ئازاد بکرەن؟
حەمید تەقوایی: کاتەک لە هەموو سیستمی دادوەری کەماری ئیسلامی دەکەینەوە، بەمان دەردەکەوەت کە مەسەلەکە تەنیا لەسەداردان نییە. هەر جەرە تەوە سزایەکی تاوانکاری کە لەلایەن ئەوانەوە دەربچەت، بە پشتبەستن بە سەرتاییترین پەوەرەکانی یاسایی ئەمەی جیهان، ەوا و دادپەروەرانە نییە. دوای ووخانی کەماری ئیسلامی دەبە هەموو دەسیەکان بکرەتەوە و دادگاییکردنەکان نوە بکرەنەوە. بەداخەوە بە ئەوانەی لەسەدارە دراون هیچ ناکرە، بەام بە ئەوانەی لە زینداندان، دەبەت هەر دەسیەیەک بپشکنرەتەوە. چونکە دادگا ئیسلامییەکان بە هیچ شەوەیەک کارا نین. هیچ شتەک نەسەلمەنراوە. دەیان هەزار زیندانی هەن کە لە ووی یاساییەوە بەتاوانن، واتە تاوانەکەیان نەسەلمەنراوە. ئەگەر بەاستی کەسەک تاوانەکی کردبەت، دەبەت بیسەلمەنرەت. پەویستە ەز لە هەموو مافەکانی تەمەتبار و تاوانباران بگیرەت. سیستەمی دادوەری دەبەت لەسەر بنەمای یاسا و ستانداردی مەدەرن و ئینسانی و پەسەی کارگەی بەت و هەموو کەیسەکان لەم چوارچەوەیەدا دووبارە بخرەنە بەر لەکەینەوە.

پ‌ویست‌ زر ک‌س ئازاد بکر‌ن، ک‌رام‌تی خ‌یان ب‌ بگ‌ندر‌ت‌و‌ و ک‌م‌گا داوای ل‌بوردنیان ل‌بکات، چونک‌ یان ئ‌و تاوان‌ی ب‌ پ‌ی یاسای ش‌رع ب‌س‌ریاندا س‌پ‌نراو‌ ب‌ هیچ ش‌و‌یک ب‌ تاوان حساب ناکر‌ت، یان ناتوانر‌ت تاوان‌ک‌یان بس‌لم‌نر‌ت. ت‌نان‌ت ب‌ ئ‌وان‌ی ب‌استی تاوانبارن، پ‌ویست‌ سزاک‌یان بگ‌در‌ت. سزادان ل‌س‌ر بن‌مای ش‌ریع‌ت و ت‌س‌ندن‌و‌ د‌ندان‌ و نامر‌ڤان‌ی‌ و پ‌ویست‌ ب‌ت‌واوی وازی ل‌بهنر‌ت.

ز‌ر‌ک ل‌ سزاکان، و ن‌ک ت‌نیا سزای ل‌س‌دار‌دان، ل‌ ک‌ماری ئیسلامیدا د‌ندان‌ و تاوانکاران‌ن و پ‌ویست‌ ه‌بو‌ش‌نر‌ن‌و‌. ل‌ ک‌ماری ئیسلامیدا ل‌ ل‌س‌دار‌دان‌و‌ ن‌گ‌یت ب‌ زیندان. سزاکانی و‌ک ب‌ردبارانکردن، قامچی ل‌دان، ب‌ینی د‌ست وقاچ، چاو د‌ر‌ه‌نان ه‌ی‌ – ل‌م دواییان‌دا، ل‌ حا‌تی گ‌نج‌کدا ک‌ کچ‌کی کو‌ر کردوو‌ ک‌ ت‌زابی ب‌س‌ریدا ‌شتوو‌، ب‌یاریانداو‌ ک‌ ب‌ ‌شتنی ت‌زاب کو‌ر بکر‌ت‌و‌ – ف‌دانی ل‌ ب‌رزایی‌و‌، هتد و هتد ب‌ت‌واوی ق‌ز‌ون و د‌ند‌ و دژ‌ ئینسانی‌ و نابت ل‌ هیچ سیست‌م‌کی یاساییدا ب‌ف‌رمی بناسر‌ت. ئ‌م ب‌ناو سزایان‌ ز‌ر ل‌ خودی تاوان‌ک‌ تاوانکاریتر و دژ‌ ئینسانیترن و دادو‌ر و دادگا و سیست‌م و د‌س‌اتی یاسادانان و د‌س‌اتی ج‌ب‌ج‌کردن و د‌س‌اتی دادو‌ری ک‌ ئ‌و ج‌ر‌ حوکم‌ ب‌ربر‌ییان‌ پ‌س‌ند د‌ک‌ن و د‌رد‌ک‌ن و ج‌ب‌ج‌ی د‌ک‌ن و ئ‌ب‌ت دادگای بکر‌ن و ل‌پ‌چین‌و‌یان ل‌گ‌دا بکر‌ت. تاوانی ئ‌وان ز‌ر قورستر‌ ل‌ قوربانیانی ئ‌م سیست‌م‌.

کازم نیکخوا‌: بانگ‌ش‌ی ئ‌و‌ د‌ک‌ن ک‌ چاو‌ک ل‌ ب‌رامب‌ر چاو‌کدا ج‌ب‌ج‌کردنی وردی دادپ‌رو‌ریی‌. چ‌ن بیر ئ‌ک‌یت‌و‌ د‌ربار‌ی ئ‌م‌؟

ح‌مید ت‌قوایی: باس ل‌و‌ش د‌ک‌ین ک‌ ب‌استی چاو‌ک ل‌ب‌رانب‌ر ب‌ چاو‌کدا چ‌ند‌ دادپ‌رو‌ران‌ی‌، ب‌ام پ‌ویست ناکات بچیت‌ ناو ئ‌م ج‌ر‌ باسان‌ و شار‌زای‌کی یاسایی یان پار‌ز‌ر بیت ب‌ ئ‌و‌ی بزانیت ب‌ردبارانکردن ب‌ربر‌ییت‌. ب‌ردبارانکردن ز‌ر ق‌ز‌ونتر و د‌ندان‌تر‌ ل‌و تاوان‌ی ک‌ ب‌وا‌ت ئ‌نجام د‌در‌ت. تاوانی ئ‌وان‌ی سزای ب‌ردبارانیان ب‌س‌ردا س‌پ‌نراو‌ چیی‌؟ س‌کس ل‌ د‌ر‌و‌ی هاوس‌رگیری یان ئ‌م ج‌ر‌ پ‌یو‌ندیی‌ تایب‌ت‌ی مر‌ڤ‌کان، ک‌ ل‌ بن‌ت‌دا پ‌یو‌ندی ب‌ ک‌م‌گا و حکوم‌ت‌و‌ نیی‌. ئ‌م‌ تاوان‌ و دواتر سزاک‌ ب‌ردبارانکردن‌! تاوانباری ‌استق‌ین‌ ئ‌و ک‌س‌ی‌ ک‌ ف‌رمانی ب‌ردبارانکردنی داو‌ ن‌ک قوربانیی‌ک‌. م‌رج نیی‌ م‌ر‌ڤ شار‌زای یاسایی ب‌ت ب‌ ئ‌و‌ی ئ‌م‌ و‌ک ئ‌هریم‌نیی ببین‌ت. ه‌ر‌ک‌س‌ک دیم‌نی ب‌ردبارانکردن بینیب‌ت د‌زان‌ت تاوان‌کی د‌ندان‌ی‌. یان ب‌ینی ئ‌ندام و کو‌ر‌کردنی چاو و هتد.

ئم هموو سیستمی تسندنوی هیچ پیوندییکی بە دادپروری و وژدان و پاراستنی کمگا لە تاوان و هتدوە نییە. ئم بنمایی چاوک لە برامبر چاوکدا چندین سدیە لە مزخانکدا دانراوە. سر بە سردمی بربرییت و سردمی عشیرت و کمگە خکیکانە. کماری ئیسلامی ئم سیستمە کنی لە گە درهنا و کردوویتی بە یاسای هنووکیی لە کمگادا. مسلکە تنها لسداردان نیە و بردبارانکردن و ئشکنجدان و قامچی لدانیش تاوانن و ژانە ئم تاوانە وودەدات. کرکاران بە تاوانی بشداریکردن لە وسمی ژی جیهانی کرکاران، بە قامچی لدان سزا ددرن. جوهری ئم کردویە تاوانە. دیسانوە پی سیاست و تمتبارکردن بە بتاوانکان دکشرنە ناوو، بام ئگر تاوانکیش ئنجامدرابت، حی ئم جرە سزایە لە هر تاوانکی خیالی یان استقینە کە بە تاوانباران بگەدرتوە، قزونتر و نامرڤانتر، و خی شایانی سزایە. ئم سزا تاوانکاریانە پویستە لە سیستمی دادوری هر کمگایک کە ز لە مرڤ بگرت، دوور بخرنوە. ئم سزا ئیسلامیانە وک نموونی دندیی و سردمی نیشتجبوونی شکوت و سیستمی قبیلیی و خکی لە مزخاندا بجبهرن. ئایین وک وسیلە و هگرک وایە کە کاردانوی سدە و سردمکانی بستکە و بە جلوبرگی پیرزی و فرمانی ئیلاهی دایپشیوە و لە خیدا پاراستویتی. هموو ئایینکان یک دگن. ئو قناغی کە ئایینکان تیدا لدایک بوون، سردمی کمگای خکی و قبیلیە، کە تنها وک تکردنوە لە دادپروری تدگن، هروها خون و تی خکی. خون بە خون دشن و چاوک لە برامبر چاوکدا دردهنن و خکی عشیرتکان شی یکتر دکن. ئایین، وک خرمانیکی پیرز، ئم وانینی ئینسانە سرتاییکانی لە عدالت و دادپروری لە خیدا بستوو و گواستیوتوە بە سردمی ئمە و لە هر شونک گیشتبتە دسات، وک کماری ئیسلامی حوکمانی کمگای کردووە. ئوانی لە گە درهناوە، وک ئایتوا شهرودی و یشهری و…هتد، دساتیان بدستهناوە و ئم دندیی و تاوانکارییە لە کمگادا ئنجام ددن.

کازم نیکخوا: بە هر حا وتگلک هن دن بردبارانکردن، تسندنوە و… ئیسلامی نین. وک بزووتنوکانی دووی خورادی کە پیان وایە پویستە خوندنویکی جیاواز و ونیکی جیاواز لە ئیسلامدا هبت، کە بردبارانکردن دبە وازی لبهنرت- بگومان هشتا دژی لسداردان نین، تنیا دن لبری ئوی لە شونە گشتیکاندا ئنجامی بدن با لە پشت دیوارو لسداردانک

ووبدات – بەڵام بەهەر حاڵ ئەگەر وا گریمانە بکەین کە لە سەدارەدان و بەردبارانکردن و قامچی لەدان و هتد دەستبەردار بن، ناڕەزایی ئەوە چییە؟ ئاخر نابێت کەسێک کە دزی دەکات یان تاوانێک دەکات سزا بدرێت؟ لە قسەکانت تەدەگەم کە تۆ هیچ جۆرە سزایەکی ئیسلامی قبوڵ ناکەیت.

حەمید تەقوایی: بەڵێ زیاتر باسی سزا ئیسلامیەکانم کرد، بەڵام مەسەلەکە لە زۆر لەوە زیاترە کە تەنها لیستی سزاکان بێت. لەم بارەیەوە ووتنی دەکەموە، بەڵام سەرەتا با شتێک لەسەر ئەم تەڕوانینە بڵێم بە دوو خوردادی بڵێم. ئەوان پێیان وایە "ئیسلام لە خێدا هیچ عەیبێکی نییە". کێشەکە لای دەسەڵاتە، بەردبارانکردن و حیجابیش لە قورئاندا نییە و هتد. ئەمە ناچینە ناو مشتومڕی خوێندنەوەی جیاوازەکانی ئیسلامەوە، بەڵام گومانی تێدا نییە کە ئایینێکە، بە هەر جۆرە لێکدانەوە و خوێندنەوەیەک، وەک وتم، دواکەوتوویی مێژوویی و دواکەوتوویی سەردەمی بەردینی کردووەتە نگەوە، کردوویەتی بە کەلاموالڵە ، پیرەزی کردوە و لە ئەنجامدا پاراستوویەتی. زۆرێک لەم دواکەوتوویە مێژوویانە کە پیرەزی ئایینییان وەرنەگرتووە چارەسەر کراون و ئێستا پێویستە لە مەزەخانەکاندا بەدوایاندا بگەڕێن. لە شێشی دەستووریدا زاڵبوونی ئایین بەسەر کاروباری دادوەریدا دەردەک بوو و بابەتی ناڕەزایەتی خەڵک بوو. خەڵک عەدالەتخانەیان دەویست چونکە قاجار هەمان سیستەمی تەڕەسەندنەوە و قامچی لەدان و بینینی بەشەکانی جەستەی دامەزراندبوو. ئێستا دوای سەد ساڵ گەڕاینەوە بە تەڕەسەندنەوە و هتد. لەرەشدا دیسان ڕەگی ئیسلام دەبینیت وەک وەسیلەیەک کە بەبەرد بوون پیرەز دەکات و دەیپارێزێت.

خاڵکی تر ئەوەیە کە تا ئەو شوێنەی قورئان خێوەیەتی، سورەتی قیساس سەرچاوەی زۆرێک لەو یاسا دژە ئینسانانەی شەریعەتە. یەکێک لە ئایەتەکانی سورەتی قیساس ئەوەیە کە دەبێت ژن لەبەرانبەر ژن ، پیاو بەرانبەر پیاو،کۆیلە بەرامبەر بە کۆیلە و پیاوی ئازاد لە پیاوی ئازاددا تەڕەیان لێبکرێتەوە. ئەمە فەلسەفەی دادپەروەری ئیسلامییە. باسەکە لەسەر بکوژەکە نییە بەرامبەر بە قوربانییەکە. ژنێک دژی ژن واتا ئەگەر ژنێک لە عەشیرەتێک یان بنەماڵەیەک بکوژرێت، هەرکەسێک بکوژ بێت، دەبێت ژنێک لە عەشیرەتی بکوژەکە بکوژرێت! ئەگەر ئازادکراو کۆیلەکەی کوشت، دەبێت کۆیلەیەکی بنەماڵەی بکوژەکە بکوژیت! ئەمانە نیشان دەدەن کە تەڕەسەندنەوە و یاساکانی شەریعەت لەسەر بنەمای خوێن و خێڵ و پێوەندی خزانییە. چونکە جۆرەکی دیاریکراو لە سزا لە قورئاندا هەیە یان نا، کێشەکە چارەسەر ناکات. ئەمە تەواوی فەلسەفە و جۆهەری حوکمی ئیسلامییە کە

لە ادبدر کنپرستانە و دندیە. هەموو کەسک ئازادە هەر خوەندنوەیەکی بە بەقورئان هەبەت، بەام پرسی سەرکی ئوەیە کە بەچی دین لەگەە هەر خوەندنوەیەکدا ئەبەت بچەتە ناو یاسا و ەسا و دادوەریەو ؟ ئایا نابە دین بخەینە مەزخانە و یاسا لەسەر بنەمای مرەڤ و مرەڤایەتی و پاراستنی کەرامەت و مافی مرەڤەکان لە کەمەگاکانی ئەمەدا بنووسین؟ پەورەکە چییە؟ قسەی خودا یان پاراستنی کەرامەتی مرەڤ؟ ئەم دووانە وەک یەک نین. جا ئیسلام بەت، جولەکە، مەسیحی یان هەر ئاینەکی تر، هەرکاتەک دەسەاتیان هەبووبەت، زەرترین تاوانیان بە مەەتی فەرمانە ئیلاهییەکان ئەنجامداوە. کەمەگە مرەییەکان کە دوای سەدەکانی ناوەاست چوونەتە سەردەمی شارستانیەت، یەکەم کاریان دەرکردنی ئایین بوو لە حکومەت و یاسا و سیستەمی دادوەری. دەیانگوت هەر لەکدانەوە و خوەندنوەیەکت هەیە بە ئایین کاری تایبەتی خەتە، دوور بکەوەرەوە و شوەن کەسایەتی خەت بکەوە، بەام کەمەگا لە دەوری ئایین بەوە ناچەت.

بەام لە دیوەکەی تری پرسیارەکەتدا، ئەگەر وا گریمانە بکەین کە بەردبارانکردن و قامچی لەدان و سزا قەزوونەکانی تر وازیان لە هەنراوە و کەسەک بە سیستەمی دادوەری شەرعی لە شوەنی خەیدا دەمەنەتەوە، بەام پەژە یاسای تەسەندنەوە و بەردبارانکردن و لەسەدارەدان و هتد. لادبرەت، ئایا هەشتا نازایەتی هەیە؟ وەامەکە بەیە، چونکە ئەمانە بەس نین. بنەمای کەشەکە ئوەیە کە هەموو سیستەمەکە شەریعەتییە. سزاکان تەنها بەشەکن لەم سیستەمە. پرسەی لەپەچینەوە و دەستگیرکردنی تەمەتبار، پرسەی دادگاییکردن، مافی تەمەتبار و تاوانباران، تاوانناسی، چەنیەتی دانانی دادگاکان، تایبەتمەندی پەویست بە دادوەر و داواکاری گشتی و پارەزەرانی بەرگری، جیاکردنەوەی تاوانی کەسی و مەدەنی و سیستەمی تاوان بەپەی پەلەنکردنی تاوانەکان و لە هەمووی گرنگتر فەلسەفە و ئەو بەچوونەی کە هەیە سەبارەت بە حوکمدان و دادپەروەری، ئەگەر هەریەکەک لەم لایەنانە لەسەر بنەمای ئایین و شەریعەت بەت، هیچ پەیوەندییەکی بە دادپەروەری و مافەکانی مرەڤەوە نییە. بە نموونە مافی تاوانباران لەبەرچاو بگرن. لە هەندەک حاەتدا کەماری ئیسلامی بە ملی تاوانباران هەدەواست و لە شاردا دەیانگەتەوە. ئەمە کەتایی زەلیلکردن و سوکایەتیکردنە بە خەک، لەگەە هەر تاوانەک. ئەمە وردکردن و تەکشکاندنی کەسایەتی تاکە. هەرکەسەک هەر تاوانەکی کردبەت لە ئەنجامدا مافی دیاریکراوی هەیە. دەبەت ەووبەووی سزایەکی دیاریکراو بەتەوە، بەام سوکایەتیکردن و زەلیلکردن و شکاندنی کەسایەتی مرەڤەکان سزا نییە، بەکو تاوانەکە کە

دەتوانرێت لەپێچینەوەی لێگەڕدا بکرێت. لەم سیستەمەدا وەک ئەوەی وایە کەسێک کە تاوانێکی ئەنجامداوە ئیتر مرۆڤ نابێت و دەکرێت بە شتێک لەبەردرێت و سووکایەتی پێبکرێت و گاڵتەیان پێبکرێت و بەشێرەفی پێبکرێت کە تەنانەت دوای تاوەکردنی ماوەی سزاکەیشی ئیتر نەتوانێت لە کۆمەڵگادا بژی .
کازم نیکخواە: بە ئاگاداریتان بینەرێکی تەلەفزیۆنی دەڵێت، براکەیان لەسەر تاوانێکی سادە قامچی لەدراوە و دواتر بە ماوەیەکی زۆر لە ماڵەوە نەهاتۆتە دەرەوە و دواجار کۆتایی بە ژیانی خۆی هێناوە.
حەمید تەقوایی: بەڵێ بەداخەوە لەم نموونانە کەم نییە. مەبەستی من ئەوەیە کە کەرامەتی مرۆڤ و دادپەروەری بەتەواوی لەم سیستەمە دادوەریدا غایبە هەیە و مەسەلەکە تەنها لەسەر جێری سزاکان نییە. تەنانەت ئەگەر تەواوی پێڕۆ یاسای تەسەندنەوەش وەلا بنرێن، ئاخر هەمان فەلسەفەی یاسایی کە باوەڕی بە تەسەندنەوە و چاوەک لە بەرامبەر چاوێکدا هەیە، دادوەریش فەرمی دەکات، دادگاییکردن ئەنجام دەدات، دەستگیر دەکات، دانپێدانان و هتد. ئەم سیستەمە سەراتا پای دژی ئینسانییە. هیچ پەیوەندییەکی بە کۆمەڵگەی مەدەنی و کۆمەڵگەی مەدەرنی ئەمەڕۆ نییە. هیچ پەیوەندییەکی بە تێگەیشتنی مرۆڤی ئەمەڕۆ نییە بە خۆی و ئەو ڕێزەی کە بە خۆی هەیەتی. یاساکانی سەردەمی کۆنی قەبیلەیی و خێڵەکی کە لەسەر بنەمای پەیوەندی خوێن و پەیوەندی کۆیلایەتی و پەیوەندی نێوان "موسوڵمان و کافر" دەیانەوێت لە جیهانی ئەمڕۆدا ڕەواج پێبدەن. ئێستا وای دابنێین واز لە بەردباران بهێنن، ئەی چی لێگەڕێ هەموو ئەو سیستەمە دەکەی کە ڕێگە بە بەردبارانکردن دەدات؟ لەم سیستەمەدا شتێک نییە بە ناوی مافی تاوانکارەوە.
کازم نیکخواە: با لێرەدا کەمێک بوەستین. بۆچی ئەوە مافی تاوانباران ئەبێت چی بێت؟
حەمید تەقوایی: لە بەرنامەی دونیایەکی باشتردا (بەرنامەی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری)، بڕگەیەکی بە وردی تایبەتە بە مافی تاوانباران. بێگومان نێک هەر لە کۆماری ئیسلامیدا، بەڵکو لە هەموو ئەو دیکتاتۆریاتانەی کە تا ئێستا لە ئێران دامەزراون، مافی تاوانباران دانیان پێدا نەنراە، بەڵام جیاوازی کۆماری ئیسلامی لەوەدایە کە فەرمالیزم و شەرعیەتی بەم بە یاساییە بەخشیوە .
مافی یەکەمی تەمەتبار ئەوەیە کە لە کاتی دەستگیرکردنیان لە ماوەی بیست و چوار کاتژمێردا تاوانێکی بە ڕوون دەکرێتەوە و تەمەتبار مافی ئەوەی هەیە دەستبەجێ پارێزەر وەربگرێت و مافی ئەوەی هەیە تەنها بە ئامادەبوونی پارێزەر قسە بکات . یاساکانی تاوانکاری

مەدەرن دەوڵەتانەت تەماتبار مافی ئاوەی هەیە لە دژی خەی شایەتی نەدات. دانپەدانان بە هەی هەر جۆرە فشارکی دەروونی یان جەستەییەوە دروست نییە. و دووەم: تەنها دانپەدانان بە تاوانکەدا بەس نییە. دانپەدانان کاتک دەوایە کە بە هەکاری بابەتیی پشتەاست بکرێتەوە. تەماتبار دەتوانەت بە هەر هەکارک دان بە تاوانکدا بنەت، بەڵام بە هەکاری بابەتیی دیکە دانپەدانانکە پەت بکاتەوە. بەڵام لە یاساکانی شەریعەتدا دانپەدانان بەسە بە سەلماندنی تاوانک. هەمان ئاو دانپەدانانە کە لە ژێر هەموو جۆرە ئەشکەنجەیکی دەروونی و جەستەیی ئەنجامدراوە.
مافی هەبوونی پارێزەر، مافی سەردانیکردن و پەیوەندیکردن بە جیهانی دەرەوە، قەدەغەکردنی دەستگیرکردن بەبێ ووتکردنەوەی تاوان بە تەماتبار و هتد و هتد، لایەنەکانی تری مافی تاوانبارانن. لە سیستەمی ئیسلامیدا پەشەلکردنی مافی تەماتبار و تاوانباران هەر لە هەنگاوی یەکەمەوە دەست پەدەکات، واتە کردەوەی پەلیس و هەزی جێبەجێکردن کە تەماتبار دەستگیر دەکات. خەڵک دەگرن بەبێ ئاوەی ووتکردنەوە بە کەس بدەن. بەسە بە ئاوان بانگەشەی ئاوە بکەن کە تە سوکایەتیت بە پەشەنگی ئایینی کردووە یان تە سیخوڕی ئیسرائیلیت و دەستگیرت بکەن. ئەشکەنجە، کە لەم سیستەمەدا پەی دەوترێت تەعزیر، بە تەواوەتی بە حەڵاڵ و شەریعی دادەنرێت.
خاڵەکی تر ئاوەیە کە ئاوان بەبێ ئاوەی ناوی لەسەدارەدراوەکە ئابگەیەنن لەسەدارەی دەدەن. نەک هەر دادگاکان کراوە و شەفاف نین و کەس ئاگاداری پرۆسەی دادگاییکردنەکە نییە، بەڵکو تەنانەت لە زۆربەی حاڵەتەکاندا ناوی لەسەدارەدراوەکان ئاگەیەنرێت. هەرچی بیر لە سزای لەسەدارەدان دەکەینەوە، ئەمە سروشتی تاوانکارییی سیستەمی دادوەری ئیسلامی نیشان دەدات. تەنانەت ئەگەر ڕێگە بە سزای لەسەدارەدان بدەین، حکومەت ناتوانێت کەسێک لەسەدارە بدات بەبێ ئاوەی کەمەگا بزانێت تاوانەکە چی بووە و تەماتبار کەی دەستگیرکراوە و بۆچی دەستگیرکراوە و هتد. لە کەمەگە مەدەرنەکانی ئەمڕۆدا، کاتێک کوشتنێک یان تاوانێکی گرنگ ڕووەدات، هەر لە یەکەم ڕۆژەوە ئای گشتیی لە ڕێگەی ڕۆژنامەگەرییەوە ئاگادار دەکرێتەوە و ئیجرائاتی دادگا لە لایەن پەیامنێرانەوە ڕاپۆرت دەکرێت. تەنانەت ئەگەرزەیەکیش ماف حەق بکرێتە ناحەق و بە نموونە ئەگەر پارێزەری بەرگری بیستەمنێت کە لە کاتی دەستگیرکردنی تەماتبارەدا، ئەم مافە یان ئاو مافە ڕەچاو نەکراوە، دادگا دەساتی لەپرسینەوە لە کەیسەکەدا لەدەست دەدات و تەواوی دەسیەکە بە نادروست ڕادەگەیەندرێت. ئاوەندە وەسوەسە و وردبینی لە ڕەچاوکردنی مافی تەماتبارەکاندا هەیە. لە کەماری ئیسلامیدا نەک

تەنیا بە کردەوە بەکو لە ڕووی ڕەسمی و یاسایشەوە مافێکی لەو شێوەیە شونەکی لە ئیعرابدانیە.
خاڵێکی گرنگ سەبارەت بە سیستەمی دادوەریی ئیسلامی ئەو جیاکاری و هەڵاواردنەیە کە بە شێوەیەکی فەرمی و یاسایی لە نێوان موسڵمانان و کافرەکاندا هەیە. کافرەکان تەنانەت نیوەی مافی موسڵمانیان نیین. لایەنێکی دیکە جیاکاریە لە نێوان ژن و پیاودا. لە زەر بواردا ژنان یان مافیان نیین یان نیوەی مافی پیاوان هەیە. بەیە لەم سیستەمەدا هاووڵاتی یەکسان نین. بنەمای دادپەروەری لە کەمێگا مەدەنیەکاندا مافی هاووڵاتیبوونە. هاووڵاتیان مافی یەکسانیان هەیە بەبێ گوێدانە ئایین و ڕەگەز و هەردوو ئەم لایەنانە لە یاساکانی شەریعەتدا پشێل دەکرێن.
بنەمای سیستەمی دادوەری ئیسلامی مافی موسڵمانانە. وە دووەم: پیاوی موسڵمان مافی زیاتری هەیە لە ژنان. بۆیە یاساکانی کەماری ئیسلامی ئەگەر کەسێک موسوڵمانێک بکوژێت تاوان و سزاکە زەر قورستر و تووندترە لەوەی کە کەسێک کەسێکی ناموسڵمان بکوژێت. لە هەندێک حاڵەتدا دروستە کە غەیرە موسڵمانەکان بکوژرێت، بە نموونە لە حاڵەتی لادەرەکان واتە ئەوانەی لە ئایینی ئیسلام دەرچوون. بەهایەکان حاڵەتێکی تایبەتی ئەم جۆرە لە لادەرانەن. لە پێوەندی لەگەڵ ژنان، حاڵەتەکانی کوشتن سزا نادرێن. وەک کوشتنی شەرەف، واتە کوشتنی ژنێک کە سێکس لەگەڵ کەسێکی تر دەکات لەکاتێکدا "تاوانێک دەکات" لەلایەن هاوسەرەکەیەوە. بۆیە یاساکانی شەریعەت ئەم جۆرە تاوانانە بە کوشتن نازانرێت. لە پێژەیاسای تەسەندنەوەدا بابەتی کوشتنی شەریعی هەیە کە هیچ سزایەکی تەدا نیە.
لەڕەدا دەینە سەر پێناسەی تاوان و تاوانناسی. لە سیستەمی دادوەری کەماری ئیسلامیدا، کوشتنی کافرێک بەدەستی موسڵمان بە کوشتن نازانرێت. یان مردنی ژنێکی "خائین" لەلایەن مەردەکیەوە. یان کچێکی "خیانەتکار" بەدەستی براکەی یان باوکی. جگە لەوەش هەندێک کوشتن داشکاندنی بە دەکرێت! بە نموونە لە پێژەیاسای تەسەندنەوەدا دەوترێت ئەگەر باوکێک منداڵەکەی بکوژێت، تەسەندنەوەکە کەمترە لە کوشتنەکی ئاسایی. دەتوانێت بەخشین بدات و گوناهەکەی پاک دەبێتەوە!
بەیە تێگەیشتن و هەڵسەنگاندن لە تاوان لە یاساکانی شەریعەتدا بە تەواوی پەیوەستە بە ئایین و ڕەگەز و پەیوەندی خزانی مرۆڤەکان لەگەڵ یەکتردا. چەمکی هاووڵاتیبوون و مافی یەکسانی هاووڵاتیان لەم سیستەمەدا بوونی نیە. نموونەیەکی دیکە کە ئەم ڕاستیە دەردەخات، مافی منداڵانە. لە کەمە ێگە کانی ئە مەدا، منداڵان

یان که سانی خوار تەمەنی یاسایی کە تاوان ئەنجام دەدەن، مافی تایبەتیان هەیە، بەڵام لە سیستمی دادوەریی ئیسلامیدا، ئەو جەرە مافانە دانیان پەدا نانرەت و لە هەندەک حاڵەتدا تەنانەت پەچەوانەکەیشە. باوکەک منداڵەکەی بکوژەت مافی تایبەتی هەیە! منداڵ و هەرزەکار تا دەگەنە تەمەنی یاسایی لە زینداندا دەهەڵەنەوە، ئەوەش لەبەردەم یاساکانی ئەمەدا، ئینجا لەسەدارە دەدرەن! موسەمان مافی تایبەتی هەیە، پیاو مافی زیاتری هەیە، بەڵام منداڵ مافی نییە.

هەموو ئەم حاڵەتانە ئەو دەردەخەن کە باسەکە لە یاسا بەربەریەکانی وەک لە سەداردان و بەردبارانکردن و هتد تەدەپەڕەت. ئەم یاسایانە بەرهەمی سیستەمەکە کە ئەگەر بیبەیت و لە چنگە خوەناوییەکانیش بدەیت، لە بنەڕەتدا دژە مرەڤ و دواکەوتوو و بەربەرییە لە سروشتی خەیدا. نە تاواناسییەکەی کاریگەرە، نە پرسەی دەستگیرکردن و دانپەدانانەکەی، نە دادگاکەی دادگایە، نە دادوەرەکەی دەسەڵاتی دادوەرییان هەیە. بەڵای من دادوەری شەریعەت لە پەلی یەکەمی یاسا لە هەر کەلەژەک ەت دەکرەنەوە. بەهیچ شەوەیەک تەگەیشتن و بیرەکەی ئەو لە دادپەروەری و حوکمدان لە پشتی مرەڤەکی ئاساییەوەیە لە کەمەگای ئەمەدا چونکە لە فەیزەی قوم پەروەردەکراوە.

با نموونەیەک بهەنمەوە بە ئەوەی زیاتر ەوون بەتەوە کە سیستەمی دادوەری ئیسلامی چ جەرە دیاردەیەکە. بەپەی ئەم سیستەمە کەسەک زینا بکات – زینا ناوەکی نەرەنییە کە ئایین بە پەیوەندییە سەکسییە غەیرە شەریعەتییەکانی مرەڤەکان دەیدات- تاوانەکی گەورە ئەنجام دەدات، لەکاتەکدا سەکس بابەتی تایبەتی تاکەکانە و نابەت بە هیچ شەوەیەک بە تاوان هەژمار بکرەت. بەپەی یاساکانی شەریعەت، ئەگەر ژنەک لە دەرەوەی هاوسەرگیری سەکسی کرد، تەنانەت ئەگەر مەردەکەی هیچ ناڵەزایەتییەکی نەبەت، حکومەت بەسەریدا تەناپەڕەت؛ تاوانەکی کردووە کە شایەنی بەردبارانکردنە! ئەبەت تا نیوەی بە خەڵ داپەشرەت و ئەوەندە بەرد سەری لەبدات کە ئازاری بچەژەت! بەڵام ئەگەر کوشتنەک ەووبدات، ەزامەندی بنەماڵەی قوربانییەکە مەرجە! واتە کوشتن بابەتەکی تایبەتە، بەڵام سەکس بابەتەکی کەمەڵایەتییە! ئەم سیستەمە بەتەواوی سەرەوە و خوارە! ئەم پەچەوانەبوونەوەیە لەوەدا دەبینیت کە پەیوەندی سەکسی تاوانە، بەڵام ئازاردان بە بەرد بارانکردن تاوان نییە!

بنەمای کەشەکە لەوەدایە کە فەلسەفە و خاڵی دەستپەکی ئەم سیستمە دادوەرییە لە بنەڕەتدا کەمەگەی مەدەنی و پەیوەندی مرەیی نەوان ئەندامانی کەمەگا نییە، بەڵکو کەمەگەی خەڵکی و قەبیلەیی.

شەوازی تەواوینی ئیسلام لە کۆمەڵگا و سەیرکردنیچەمکی تاوان و سزا و ماف و بەرپرسیارێتی تاکەکان بەرامبەر بە یەکتر و پەیوەندی تاکەکان لەگەڵ یەکتردا بە تەواوی ڕەگ و ڕیشەی لە سەردەمی کۆیلایەتی و کۆمەڵگا خێڵەکییەکان هەیە. هەموو ئەمانە پەیوەندییان بە 1400 ساڵ لەمەوبەرەوە هەیە، سەر بە سەردەمی حوشترن و هیچ پەیوەندییەکیان بە سەردەمی ئەمڕۆوە نییە. ئەم هەموو سیستەمە پەویستە گسک بدرێت و بخرێتە لاوە.

کازم نیکخواە: ئەوژاتەش لە هەمان ١٤٠٠ ساڵ لەمەوبەریش ئەم جۆرە یاسایە لە پشت کۆمەڵگا شارستانییەکانی سەردەمی خۆیەوە بوو.

حەمید تەقوایی: ڕاستە. ئایینی ئیسلام لە یەکێک لە دواکەوتووترین کۆمەڵگاکانی ئەو قۆناغەدا دروست بووە و هەر لەبەر ئەم هەکارەش تەنانەت نوێنەری پێشکەوتن و شارستانیەتی سەردەمی خۆی نییە.

کازم نیکخواە: بەڵێ. بە گشتی باسکە بە فەلسەفەی یاسایی سیستەمی دادوەری ڕاکێشرا. بۆچی ئەو فەلسەفەی سیستەمی دادوەری دەبە چی بێت؟ وە لەم ڕوانگەیەوە هەڵسەنگاندنی ئەوە بە سیستەمی ئیسلامی چییە؟

حەمید تەقوایی: لەو کۆمەڵگە مرۆڤدۆستانەدا کە ئەمە دەماوەت و کۆمەڵگایەکی وامان لە بەرنامەی دونیایەکی باشتردا ناساندووە، فەلسەفە و بنەمای سیستەمی دادوەری و سزای دوو لایەنی هەیە: یەکەم: پاراستنی کۆمەڵگە لەو تاوانانەی کە دەیگرنەبەر و دووەم پەروەردە.کردنی تاوانباران و گەڕاندنەوەیان بە ژیانی کۆمەڵایەتی و ڕێگریکردن لە دووبارەبوونەوەی تاوان. با ئەوەش بڵێم زەرینەی ئەو تاوانانەی لە کۆمەڵگاکانی ئەمەدا ڕووددەن، ڕەگ و ڕیشەی ئابووری و کۆمەڵایەتییان هەیە. تاوانکان ڕەگ و ڕیشەی لە سیستەمی چینایەتی سەرمایەداریدا هەیە. بەیە کاتێک باس لە کۆمەڵگەیەکی ئایدیاڵ دەکەین، وا گریمانە دەکرێت کە بەستێنە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی تاوان نەماون یان بە کەمترین ئاست کورت کراونەتەوە. ئە مە ئە گە ڕ تاوان و تاوانە کانی هە موو وڵاتان بکە یتە وە ، تە نانە ت لە پێشکە وتووترین کۆمە ڵگە پیشە سازییە کانی وە ک ئە مریکا، ئینگلتەرا، فە ڕە نسا و هتد، بۆت دە رکە وێت کە زەرینە ی ڕە هایان لە هە ژاری و بێکاری و نە بوونی ئاسایشی کۆمە ڵایە تی و ئابووریدان ، یان ، ڕەگ و ڕیشەی لە دەمارگیری ئایینی، میللی، نەتەوەیی، ئەخلاقی و "شەڕەف"یدا هەیە، کە بە شێوەیەکی سەرەکی لەلایەن حکومەت و چینی دەسەڵاتدار لە کۆمەڵگادا سووتەمەنی پێ دەدرێت. ئەگەر ئەم دەزگایە لە کۆمەڵگە دوور بخرێتەوە، ئەگەر هەژاری و جیاکاری نەمێنێت، ئەگەر خورافات و دەمارگیریە قەومی و ڕەگەزییەکان بنبە بکرێن، وە ئەگەر

شرفپرستی و ئخلاقی ئایینی زیو و دواکوتوو حوکمانی کمگ نکات، تاوان ووونادات. بیخای یکم ئویکدبت زمینئابووری و کمایتییکانی تاوان نهرت. بام تا نگینئو جرکمگا مرڤانو لبرامبر ئو تاوانانی کنگ بهکارک لم کمگایاندا وو بدن، پویستفلسفی یاسایی و دادوری لایک بپاراستنی کمگا بت و لایکی ترو بپروردکردنی تاوانباران و گانویان بت بژیانی کمایتی ئاسایی. کمگ تلکس ناکاتو، تاوانبارانیش بسروشت بگوناهبار و ستمکار و نگ دادنرت. هر لبر ئمش ئمپمان وایتنها سزای لسداردان بکو زیندانی هتاهتایی هبوشنرتو. زیندان لاستیدا شونک بااهنانی خک بگانو بژیانی کمایتی.

یاساکانی شریعت ک سد و هشتا پل لبردم ئم فلسفو تووانینئینسانیدایبسیستمی دادوری. نک هر یاساکانی کماری ئیسلامی، بکو هر ئایینکیش. هرکاتک ئایینکانی تر سرچاوی شتک بوون، همان جری کارساتیان ئنجامداو کماری ئیسلامی سرقالی ئو کارساتی. وک مسیحیت لسدکانی ناوااستدا. مرڤایتی شارستانی اپیو و ئایینی مسیحی خستتناو چاکو، ئاین پاشکش پکردوو کردویتی بپرسکی تایبت و دستی لحکومت و یاساکان بیو. و بپچوانو هر ئایینک لدساتدا دبت، همان شوازی تاوانکاری لکماری ئیسلامیدا دخولقنت.

یاسا و فلسفی یاسایی کماری ئیسلامی، وک وتم، لبنتدا لسر بنمای پیوندیی خون و بنمایی، گز و بیروباوی ئایینی مرڤکان دامزراون و هر بیبسروشت، نامن بدادپروری و ویژدان و یکسانی لنوان مرڤکاندا. لیاساکانی شریعتدا پش هموو شتک موسمانان بتواوی لیکتر جیان. دووم: پیاوان مافیان زیاتر لئافرتان و سیم: سزا و تاوان لسر بنمای خون و پیوندی خزانی پناس دکرت. کمگی مدنی بگشتی لم سیستمدا غایب. هر لبر ئم هکار، لم سیستمدا باسی میراتگرکان، خون بایی، و هتد دکین. خاونی خونی ئو کسی کدکوژرت – واتبنما و خی پیوندیدار – دتوانت زامندی بدات یان نا و بخی لسداری بدات. لحاتی تاوانی تردا، ئندامی خزانی قوربانییک دتوانت همان زیان بتاوانبارک بهنت کبسر ئندامی خزانکیدا هاتوو. وک لسرو ئاماژم پدا، سورتی قساس بوونی باس لکیلدژی کیل، پیاو لدژی پیاو و ژن لدژی ژن دکات.

کازم نیکخواە: ئاخر هەندێک ئەم تەئسەندنەوەیە و تەئسەندنەوەی بنەماڵەیی بە جۆبەجێکردنی دادپەروەری دەزانن.
حەمید تەقوایی: دەزانی بۆچی؟ ئەمش لەبەر ئەوەیە کە کۆمەڵگەی مەدەنی بە تەواوی لەم سیستەمی بیرکردنەوەیەدا غائیبە. لە سیستەمی شەریعەتدا موسەمان و کافر هەیە. هەروەک چۆن لەم سیستەمە کۆمەڵگە و حکوومەتی ئیسلامی هەیە، دادپەروەریش ئیسلامییە؛ پەیوەندی بە موسەمانەوە هەیە. لە قورئانەدا بنچینەی مافی مرۆڤکان ئایینەکیانە، پاشان ڕەگەز و خوێن و پەیوەندی عەشیرەتیان. ئەمە بەهەی ئەوەی جیهان بەرەو پێشەوە چووە و خێڵ و عەشیرەتکان بەمانا بوون، کۆماری ئیسلامی ناچار بووە تەئیدی ئەندامانی بنەماڵە کوژراوەکان و پرەنسیپی "ژن دژی ژن" و "پیاو لە دژی پیاوکورت بهێنە بەنام بنەمای باڵادەستی موسەمان بەسەر کافر و باڵادەستی پیاو بەسەر ژندا بە تەواوی پاراستووە. تەنانەت پەیوەندییە خزانیەکانیش هێشتا پارێزراون. یاساکانی کۆماری ئیسلامی باس لەوە دەکەن کە کەسوکارە پلە یەکەکانی بکوژ دەبە فیدیە بدەن و ئەگەر نەیانتوانی بیدەن، ئەوا لەکەسوکاری پلە دووە فیدیە وەربگرن. واتە یەکەم: هەموو بنەماڵەی قوربانییەکە ستەم و تێعەدایان لە کراوە و مافی خۆیانە لە بکوژەکە خۆش بن یان لێی خۆش نەبن، دووەمیش هەموو بنەماڵەی بکوژەکە بەرپرسیارن و پێویستە سزا بدرێن! واتە بنەمای تەئسەندنەوە تەئیی عەشایەری و بنەماڵەییە!
ئەگەر بە هەر ئەندامەکی ئاسایی کۆمەڵگەی ئەمە، کە مەرج نییە زانیاری یاسایی و دادوەری زۆری هەبێت، بەڵێی دادپەروەری واتە پاراستنی کۆمەڵگە لە تاوان و پەروەردەکردنی تاوانباران، ئەوا بە تەواوی لەگەڵت هاوڕان. بەنام ئیسلام دەڵێت دەبێت خوێن بە خوێن بشۆردرێت، تەئکیدکردنەوەش بکرێت و تەئکیدکردنەوە هیچ مانایەکی تری نییە جگە لە تەئیە بە تەئیە.
لە لایەکی تریشەوە بناغەی پەیوەندی خوێن و خزانی لەوەدا دەبینیت کە باوک یان باپیری باوک دەتوانێت منداڵەکەی یان نەوەکەی بکوژێت و تەنها فیدیەیەک بدات. بۆچی؟ چونکە خەی خاوەنی خوێنەکەیە!چونکە میراتگرەکان دەتوانن لە کوشتن ڕزگاریان بێت و باوکیش خەی میراتگرە!
لەم پەیوەندییە خوێن و خزانییەدا ژن و پیاو پلەی تەواو جیاوازیان هەیە. شایەتحاڵی ژن یەکسانە بە نیوەی شایەتحاڵی پیاو، ژنیش نیوەی پیاو میرات وەرگرێت و کوشتنی ژنەکی "خائین" بە هیچ شێوەیەک بە تاوان نازانرێت، لەکاتێکدا ژن ناتوانێت دەستی بەرز بکاتەوە بەرامبەر پیاوەکی "خائین". بەهیچ شێوەیەک ڕەگای ئایینی وەک سیغە و فرەژنی هەیە کە لە بنەڕەتدا چەمکی "خیانەتی پیاو" بە

مانای دەکات.
لایەنێکی تر و جەنگێ گرنگترین لایەنی بادەستی موسڵمان بەسەر کافرەکاندا. یاساکانی شەریعەت ئاماژە بە هاوڵاتی ناکەن، ئاماژە بە موسڵمانان دەکەن. لە گەلاڵەی تەفسیرەندنەوەی کەماری ئیسلامیدا باس لەوە کراوە کە ئەگەر موسڵمانێک بکوژرێت، بکوژەکە شایەنی لە سێدارەدانە. واتە ئەگەر کەسێکی غەیرە موسڵمان بکوژرێت سزاکەی جیاوازە. یاسای تەفسیرەندنەوە باس لەوە ناکات کە دەبێت چی بکرێت سەبارەت بە کوشتنی ئەندامانی کەمەگا. چەمکی ئەندامانی کەمەگا سەربەخۆ لە ئایینەکەیان هیچ جەگەیەکی لەم سیستەمەدا نییە.
بەشێکی دیکەی پەژەیاسای قیساس سەبارەت بە یاساکانی پەیوەست بە کوشتنی کافرەکان لەلایەن یەکترەوە. بەڵام لە هیچ شوێنێک نەگوتراوە چی بکرێت ئەگەر موسڵمان کافرێک بکوژێت، چونکە لە شەریعەتی ئیسلامیدا ئەمە بە هیچ شێوەیەک بە کوشتن نازانرێت. واتە یەکەم، یاساکانی پەیوەست بە کوشتن جیاوازن لە یاساکانی پەیوەست بە موسڵمانان ئەگەر بکوژ و قوربانییەکە کافر و ناموسڵمان بن، دووەمیش کوشتنی کافر بە هیچ شێوەیەک بە کوشتن نازانرێت. ئەم بیرکردنەوەی ئایینییە ناتوانرێت بە تێگەیشتن و فەلسەفەی مەدەرن و فەلسەفەی دادپەروەری و حوکمدان بە هیچ جۆرە لێکدانەوە و خوێندنەوەیەکەوە ببەسترێتەوە.
لە پەژەیاسای تەفسیرەندنەوەدا حاڵەتی دیکەش هەن کە لە فاشیزمەوە نزیکن. لە پەژە یاسای تەفسیرەندنەوەدا هاتووە، ئەگەر کەسێکی عاقڵ شێتێک بکوژێت، تەنها دەبێت فیدیەیەک بدات. واتە ئەگەر دووەمەند بیت دەتوانی شێتەکان بکوژیت و فیدیە بدەیت و ژیانی خۆت بژیت. فاشیزمی هیتلەر بەتەواوی هەمان کاری کرد. لایەنگری مرۆڤ تەندروست و بەهێزتر و بادەستەکان بووە و کەمئەندام و دواکەوتووی دەروونی بە شایستەی مردن دەزانی. لە ئیسلامدا مرۆڤ بە شێت نازانرێت. دەکرێت شێتەکان بە دانی فیدیەیەک، کە کەمترە لە هی کەسێکی عاقڵ، بکوژرێت و سزا نەدرێت.
کەی ئەم یاسایانە وەنەبێکی کارساتبار لە سیستەمی دادوەری شەریعەت دەدات بەدەستەوە. لەسەر بنەمای خوێن و تۆڵەی خەزانییە. سزای بکوژەکە بە هەزامەندی بنەماڵەی قوربانییەکە دەبێت. بنەماڵەی قوربانییەکە دەتوانن هەزامەندی بدەن و تەنانەت واز لە فیدیەکەیان و لەم حاڵەتەدا بکوژەکە لە هەر سزایەک ببەرییە. باوک دەتوانێت منداڵەکەی بکوژێت و دەسیەکە بە فیدیەیەک یەکلایی بکاتەوە. کەسێکی عاقڵ دەتوانێت شێتێک بکوژێت و بە پەدانی فیدیەیەک دەسیەکە یەکلایی دەبێتەوە. مەرد مافی ئەوەی هەیە ژنە "خیانەتکار"ەکەی بکوژێت. ئەگەر موسوڵمانێک لەلایەن کەسێکی بێباوەڕەوە کوژرا، ئەوا دەبێت

بباوەکە بکوژرەت، و فیدیە و ەزامەندی میراتگران و هتد، ئیتر هیچ ئیعتیبارەکی نابەت، بەام کوشتنی بباوە لەلایەن موسەمانەکەو نەک تەنها بە کوشتن نازانرەت، بەکو لە هەندەک حاەتدا ئەرکی موسەمانانە، وەک کوشتنی لادەرەکان، کە واجبەکە لە ئیسلامدا. وە لیستی سزاکانی شەریعەت بریتییە لە لەسەدارەدان و قامچی لەدان و بەردبارانکردن و بەین و کوەرکردن و فەدان لە بەرزاییەو.

ئەم سیستەمە خەی سیستەمەکی بەرهەمهەنانی تاوانە. سیستەمی دادوەری کەماری ئیسلامی ماشەنەکی ئینسان کوشتنە. ئامەرەکی تاوانکارییە. ئامەری تاوانە بە مانا فراوانەکەی وشەکە. هەرکەسەک لەم سیستەمەدا ەژەک لە زیندان بەسەر ببات، تاوانی لە دژ ئەنجامدراوە. ەاست بەتە هەە. نادادپەروەرانە بووە. ئەی ئەگەر کەسەک لە سەدارە بدرەت، بەردباران بکرەت، یان قامچی لە بدرەت، یان ئەندامەکانی جەستەی ببەن. هەروەک وتم دوای ەوخانی کەماری ئیسلامی، پەویستە سەرلەنوە لە هەموو کەیسەکان پەداچونەویان بە بکرەتەو. بەام ئەو تاوانەی لە دەسیەی ئەو کەسانەدا ئەنجامدراوە کە سزای لەسەدارەدان و بەردبارانکردنیان بەسەردا سەپەنراوە، بەهیچ شتەک قەربوو ناکرەتەو. ئەمانە تاوانن کە بە هەمیشە لە مەلەفی ەشی ئەم دەسەاتەدا دەمەننەو.

بەای من یەکەک لە ئەرکەکانی حکومەتی ئینسانی کە جەگای ئەم دەسەاتە دەگرەتەو ئەویە کە هەموو ئەو دادوەرە کانی شەریعەت و هەموو ئەوانەی بەشدارن لە پەسەندکردن و جەبەجەکردنی ئەو یاسایانەدا دادگایی بکات. ئەمە وانەیەکە بە مرەڤایەتی ئەمە. دەندەترین، قەزونترین، بەرفراوانترین لەسەدارەدان لە کەماری ئیسلامیدا ەوویانداوە و بەای من ئەگەر بمانەوەت ئەو لەسەدارەدان لە هەموو جیهاندا هەبوەشەنینەو، پەویستە ئەم نموونەیە بخرەتە بەر چاوی جیهان. لە هەموو شوەنەکی جیهان بە بە ئابەوکردنی کەماری ئیسلامی لەسەدارەدان قەدەغە بکرەت. پەویستە ئەم نموونەیە لەقاوبدرەت و بە هەموو لایەک نیشان بدرەت کە تاوان نەک بە لەسەدارەدان بەکو بە بنبەکردنی هەژاری و نایەکسانی ەادگیرەت. نەک هەر لە ئەراندا، بەکو لە خودی ەژئاوای پیشەسازیدا، هەر ئەم سەرمایەدارییە کە نائەمنی ئابووری، هەژاری، بەبەشی، خورافاتە ئایینی و نەتەوییەکان بەرهەم دەهەنەتەو و بنەمای تاوانکاری دابین دەکات. بە نموونەی کەماری ئیسلامی کە دەندەترین و دژە ئینسانیترین سیستەمی یاسایی سەردەمی ئەستایە، دەتوانین پەشکەوتووترین سیستەمی یاسایی ئەمە بخەینە ژەر پرسیارەو و ەایبگەینین کە نەک تەنیا سیستەمی یاسایی و دادوەری، بەکو هەموو

کەمەگا دەبە وابەت لەسەر بنەمای کەرامەتی ئینسانی بەوەدەچەت. وە هیوادارم کاتەک کەماری ئیسلامی دەوخەنین، نموونەیەک لە کەمەگایەکی ئینسانی و تەگەیشتن و هەوەستەکی نوە لە یاسا و چەمکی تاوان و سزا و دادپەروەری، کە چەندین کیلەمەتر لە پەشەوەیە و لە پەشکەوتووترین کەمەگە سەردەمیەکان مرەڤدەستانەتر، بەدەست بهەنین. بەداخەوە کەمەگای ئەران لە بنی ەیزەکدایە. نەک خەک بەکو حکومەتی ئیسلامی ئەم دەخەی دروست کرد. تەگەیشتنی خەک لە دادپەروەری و تاوان و سزا، ئەوە نییە کە کەماری ئیسلامی بەسەر کەمەگەیدا سەپاندووە. بە ەوخاندنی ئەم حکومەتە، سیستەمی دادوەری کەمەگەی ئەران لە کەماری سەسیالیستیدا دەبەتە نموونە و مەدەل بە هەموو کەمەگە مرەڤایەتییەکانی سەردەمی ئەستا.*

۲۲ی ئایاری ۲۰۱۱

ەوونکردنەوە: ئەم گفتوگەیە بە یەکەمجار لە ۱۲ی ئازاری ۲۰۰۸ لە کەنا جەدید ئەنجامدراوە.